

ΑΝΟΙΞΗ 2017 | ΤΕΥΧΟΣ 41

Τριπτόηλεμος

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ 50 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

Οι επιπτώσεις της δικτατορίας στη δομή και λειτουργία της Ανώτατης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ
(1917-1969)

**ΓΙΑ ΕΝΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

ΜΝΗΜΗ

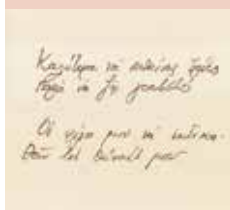
ΘΕΟΦΙΛΟΥ Κ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΓΕΩΠΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ ΠΕΜΠΤΗ 27 ΜΑΡΤΗ 1975 ΟΡΑ 11 π.μ.
ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ ΒΟΗΘΩΝ-ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ-ΓΕΩΠΟΝΩΝ ΑΤΤΙΚΗΣ-ΠΕΙΡΑΙΩΣ

- 1** Από τον Πρότανη
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ.ΠΑΠΑΔΟΥΛΗΣ
ΠΡΥΤΑΝΗΣ

- 2** Κείμενο Συντακτικής
Επιτροπής

- 3** Οι επιπτώσεις της
δικτατορίας στη δομή και
λειτουργία της ΑΓΣΑ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

- 11** Θεόφιλος Κ. Φραγκόπουλος
Στιγμές από τη ζωή του
και η ιστορία μιας
φωτογραφίας
ΓΙΩΡΓΟΣ ΖΕΒΕΛΑΚΗΣ

- 14** ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΟΠΙΣΗΣ

- 15** Θεόφιλος Κ.Φραγκόπουλος
ΘΕΟΦΙΛΟΣ Δ.ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

- 18** Θεόφιλος Κ.Φραγκόπουλος
Θυσία στο βωμό της ελευθερίας
ΝΙΚΟΣ Χ.ΡΟΥΣΣΟΠΟΥΛΟΣ

- 20** Θεόφιλος Κ.Φραγκόπουλος
Συνάδελφος και φίλος
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΛΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Εκδότης: ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Ιερά Οδός 75, Τ.Κ. 11855, Αθήνα

Διευθυντής:
Γεώργιος Παπαδούλης
Καθηγητής - Πρύτανης Γ.Π.Α.

Συντακτική Επιτροπή:
Άννα Κούρτη
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Δημήτρης Μεντζαφός
Ομότιμος Καθηγητής Γ.Π.Α.

Παναγιώτης Σκανδάμης
Αναπληρωτής Καθηγητής
Δημήτρης Παναγιωτόπουλος
Ιστορικός, Υπεύθυνος Κέντρου Τεκμηρίωσης
Ιστορίας της Ελληνικής Γεωργίας
Ορέστης Καΐρης
Μέλος ΕΔΙΠ

Γραμματεία Επιτροπής:
Κατερίνα Γαλανοπούλου
ΔΕ Χειρίστρια Η/Υ, Δ/ση Διοικητικού

Επιμέλεια έκδοσης:
Άννα Κούρτη
Δημήτρης Παναγιωτόπουλος

Επιμέλεια εκτύπωσης:
Εκδόσεις Νηρέας

Διαδικτυακός τόπος Τριπτόλεμου:
www2.aua.gr/el/info/ekdoseis

Επιστολές στον Τριπτόλεμο
μπορείτε να στέλνετε στη διεύθυνση:
Ιερά Οδός 75, 11855, Βοτανικός
υπόψη Κατερίνας Γαλανοπούλου (galanop@aua.gr)

Την ευθύνη των επωνύμων άρθρων φέρουν οι συγγραφείς τους.

Σε περιπτώσεις αναδημοσίευσης παρακαλούμε να αναφέρεται ως
πηγή η περιοδική έκδοση του Γ.Π.Α. «Τριπτόλεμος».

Εκδίδεται σε 2.000 αντίτυπα και διανέμεται δωρεάν.

Φωτογραφία εξωφύλλου: Η αφίσα από το μνημόσυνο στη μνήμη
του Θ. Φραγκόπουλου, στις 27.3.1975.

Φωτογραφία οπισθοφύλλου: Η προτομή του Θ. Φραγκόπουλου
στο προαύλιο του Εργαστηρίου Γεωργικής Χημείας του ΓΠΑ.
Το σημείωμα που βρέθηκε στο χώρο αυτοκτονίας του.

Το περιοδικό τυπώνεται σε ανακυκλώσιμο
και μη χλωριωμένο χαρτί, ακίνδυνο για το
περιβάλλον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΠΑΠΑΔΟΥΛΗΣ
ΠΡΥΤΑΝΗΣ Γ.Π.Α.

Για να θυμούνται οι παλιοί και να μαθαίνουν οι νέοι

Το παρόν αφιέρωμα του περιοδικού μας στην θλιβερή επέτειο από την εγκαθίδρυση της δικτατορίας έχει πολλαπλούς στόχους. Να θυμίσει, ιδίως στους νεότερους, την τραγική περιπέτεια της επταετίας, να εμπλουτίσει τη γνώση μας γύρω από το θέμα προσκομίζοντας νέα και άγνωστα στοιχεία και ταυτόχρονα να τιμήσει τους ανθρώπους που αγωνίστηκαν και θυσιάστηκαν για την αποκατάσταση της δημοκρατίας.

Γιατί οφείλουμε να μην ξεχνάμε και να τιμούμε όλους αυτούς που αγωνίστηκαν κατά της δικτατορίας, στους οποίους περιλαμβάνονταν ουκ ολίγοι γεωπόνοι, φοιτητές της Γεωπονικής, αλλά και μέλη του επιστημονικού προσωπικού, όπως εύστοχα μας θυμίζει το παρόν αφιέρωμα.

Η Ανώτατη Γεωπονική Σχολή Αθηνών (ΑΓΣΑ), όπως λεγόταν τότε το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΓΠΑ), συμμετείχε ενεργά στον πολυδιάστατο αγώνα της περιόδου ενάντια στη δικτατορία, για την προάσπιση της παιδείας, της ελευθερίας και του αυτοδιοίκητου του πανεπιστημιακού χώρου, όπως εύστοχα αποτυπώθηκε και στο εμβληματικό σύνθημα της εποχής «ψωμί, παιδεία, ελευθερία».

Ανδρώθηκα επιστημονικά στο Ίδρυμα αυτό, το οποίο μου επιφύλαξε την τιμή να με εκλέξει στο ύπατο αξίωμα, του Πρύτανη. Τον Καθηγητή Θεόφιλο Φραγκόπουλο δεν είχα την τιμή να τον γνωρίσω προσωπικά διότι επί δικτατορίας ήμουν μαθητής του Δημοτικού και του Γυμνασίου. Έχω όμως διαβάσει πολλά και έχω ακούσει ακόμα περισσότερα, ιδιαίτερα από τον Ομότιμο Καθηγητή και πρώην Πρύτανη του ΓΠΑ κ. Αλέξανδρο Πουλοβασίλη για τον εξαίρετο επιστήμονα και πανεπιστημιακό δάσκαλο Θεόφιλο Φραγκόπουλο. Ο Θ. Φραγκόπουλος υπήρξε για τη δική

μου γενιά, αλλά και για πολλές ακόμη, ένα υπόδειγμα δασκάλου που ενσάρκωνε μοναδικά την ποιότητα του επιστήμονα με την ακεραιότητα του δημοκρατικού πολίτη. Ο Φραγκόπουλος προτίμησε να θυσιάσει τον εαυτό του μην αντέχοντας προφανώς να θέτει σε συνεχή δοκιμασία την ακεραιότητά του χαρακτήρα του και τον επιστημονικό του ορθολογισμό ενάντια στη βία και τον παραλογισμό της χούντας.

Η στάση ζωής, ο αγώνας και η θυσία αυτών των ανθρώπων αποτελούν πάντα φωτεινό παράδειγμα και οδηγό για όλους εμάς. Πολύ περισσότερο σε αυτή την κρίσιμη συγκυρία της κρίσης και της προσπάθειας ανασυγκρότησης της χώρας μας, στην οποία διακυβεύονται πολλά από τα αιτήματα εκείνης της περιόδου.

Βρισκόμενοι μέσα στη δίνη των κρίσιμων διλημάτων και των δύσκολων επιλογών νομίζω ότι μπορούμε διδαχτούμε πολλαπλώς από το παράδειγμα, να εμπνευστούμε από την ανιδιοτέλεια και τη θυσία των ανθρώπων της όχι και τόσο μακρινής εκείνης εποχής, έχοντας πάντα κατά νου ότι οι βασικές επιδιώξεις και τα διακυβεύματα του αγώνα εκείνων παραμένουν ανοιχτά και υπό συνεχή διαπραγμάτευση.

Το μεγαλύτερο όμως δίδαγμα και η μέγιστη προτεραιότητα ήταν και θα είναι η αταλάντευτη προσήλωσή μας στη δημοκρατία και στην καταλυτική δύναμη της γνώσης που καλλιεργείται μέσα σε ένα ανοιχτό και ελεύθερο Πανεπιστήμιο. Το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών ήταν και θα παραμείνει ένας χώρος όπου η προτεραιότητα της καλλιέργειας της επιστήμης συνδέεται άρρηκτα με την προάσπιση της ελεύθερης διακίνησης των ιδεών και την ενεργή αντίσταση σε κάθε είδους τυραννία. 🍌

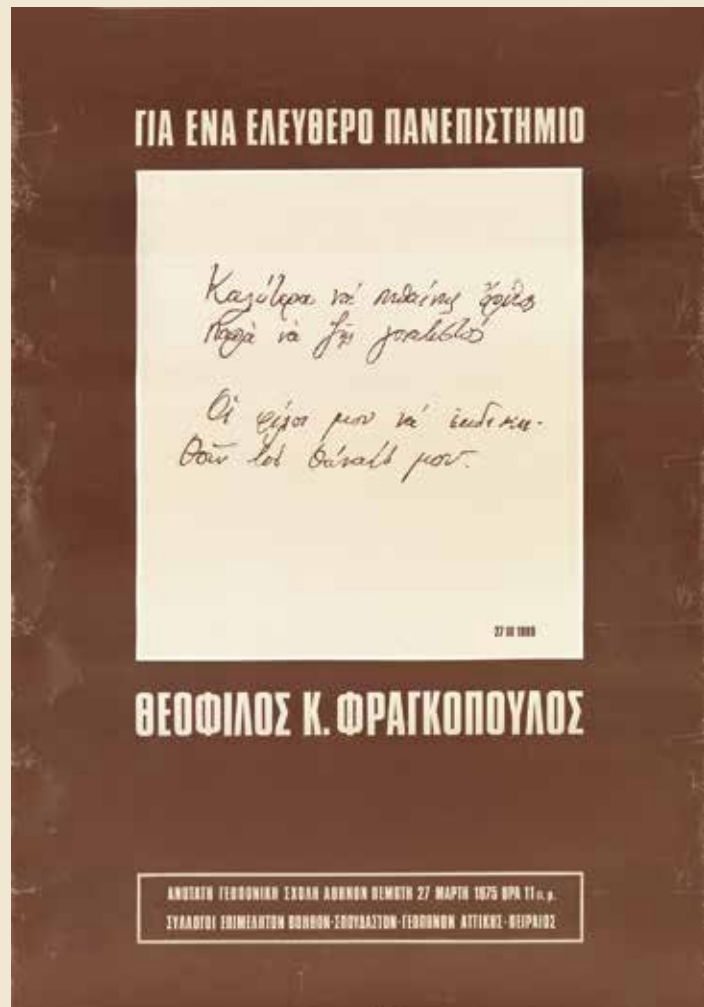
ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ 50 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

Πενήντα χρόνια μετά, μισός αιώνας από τη δικτατορία των συνταγματαρχών αποτελεί αναμφίβοτα ένα σημαντικό ορόσημο. Επιπλέον, μας παρέχει μια αρκετά ασφαλή χρονική απόσταση από τα γεγονότα προκειμένου να τα φέρουμε ξανά στη μνήμη μας, να τοημήσουμε ένα ψύχραιμο απολογισμό και ταυτόχρονα να αναστοχαστούμε πάνω στη μεγαλύτερη ίσως τομή της τελευταίας πεντηκονταετίας, που καθόρισε και επηρέασε τις εξελίξεις μέχρι τις μέρες μας.

Η χρονική, εξάλλου, σύμπτωση των πενήντα χρόνων από τη χούντα με τη σημερινή συγκυρία μπορεί να αποδειχτεί πολλαπλώς χρήσιμη και παραγωγική σε σκέψεις και συμπεράσματα. Σε κάθε περίπτωση αποτελεί μια πρώτη τάξεως ευκαιρία να θυμηθούμε τα γεγονότα αλλά και τα πρόσωπα, τις περιπτώσεις των ανθρώπων που αντιτάχτηκαν στο καθεστώς, ανέλαβαν την ευθύνη να αφυπνίσουν τους εφησυχασμένους και πλήρωσαν το τίμημα αυτής της ευθύνης με διώξεις, φυλακίσεις και με τη ζωή τους ακόμη.

Ο χώρος της ανώτατης παιδείας υπήρξε ουσιαστικά το κατεχοχόν πεδίο αντίστασης και αναμέτρησης με την σκληρότητα και τον παραλογισμό της χούντας. Η Γεωπονική Σχολή Αθηνών δεν υπήρξε αμέτοχος παρατηρητής στα γεγονότα. Αντίθετα, όπως αποδεικνύεται και από το σημερινό αφιέρωμα, υπήρξε ένας χώρος αφύπνισης και αντίστασης εξίσου σημαντικός (αν και αρκετά παραγνωρισμένος) στη σταδιακή αποδόμηση και κατάλυση εντέλει της δικτατορίας. Ιδιαίτερα η συμβολή των φοιτητών της Γεωπονικής υπήρξε καθοριστική θα λέγαμε, αν και λιγότερο γνωστή. Όπως σχετικά άγνωστη στο ευρύτερο κοινό υπήρξε και η θυσία του Θεοφίλου Φραγκόπουλου.

Όλα αυτά θελήσαμε να αποτυπώσουμε, να αναδείξουμε και να κοινοποιήσουμε στον γεωπονικό κόσμο και στο ευρύτερο κοινό με το παρόν αφιέρωμα. Η επετειακή έκδοση του περιοδικού Τριπτόθεμος αποτελεί μια πρώτη (και για το λόγο αυτό σίγουρα ατελή) απόπειρα καταγραφής των γεγονότων και των επιπτώσεων της σημαντικής όσο και τραγικής αυτής περιόδου στο χώρο της γεωπονικής παιδείας και δη της τότε Ανώτατης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών. Συλλέξαμε παλιότερα άρθρα και αναφορές, προσθέσαμε νέα και αναζητήσαμε πολλούς

από τους πρωταγωνιστές της περιόδου, οι οποίοι μας παραχώρησαν πλούσιο και άγνωστο εν πολλοίς αρχειακό και φωτογραφικό υλικό.

Σε κάθε περίπτωση, η έκδοση αυτή χρωστά πολλά στους πρωταγωνιστές αυτούς, τους αφανείς εν πολλοίς ήρωες της περιόδου, οι οποίοι συνέχισαν σχεδόν αθόρυβα τον αγώνα και τη ζωή τους και δεν διεκδίκησαν δάφνες, πολύ περισσότερο δεν θέλησαν να εξαργυρώσουν την συμμετοχή τους στο αντιδικτατορικό κίνημα με τιμές και αξιώματα. Το αφιέρωμα αυτό αποτελεί, εκτός των άλλων, έναν ελάχιστο φόρο τιμής στον αγώνα αυτών των αφανών και στη μνήμη όσων θυσιάστηκαν.

Για τη συμβολή τους στο αφιέρωμα οφείλουμε να ευχαριστήσουμε θερμά για την πολύτιμη βοήθεια και την χορήγηση φωτογραφιών και άλλων τεκμηρίων από το προσωπικό της αρχείου, την απόφοιτο της τότε ΑΓΣΑ Πόπη Τζεμπελίκου. Μεγάλες είναι οι οφειλές και οι ευχαριστίες μας στην Μαργαρίτα Παραλή και τον Δημήτρη Καρακώστα, αποφοίτους της ΑΓΣΑ, για την πολύτιμη συμβολή τους. Επίσης, θερμές ευχαριστίες στον ποιητή Γιάννη Πατίλη για την υπόδειξη του διηγήματος «Θ. Φραγκόπουλος» και φυσικά στον ακούραστο ρέκτη Γιώργο Ζεβελάκη για το εξαιρετικό κείμενό του και τη διάθεση του φωτογραφικού υλικού από το αρχείο του. 🐣

Οι επιπτώσεις της δικτατορίας στη δομή και λειτουργία της Ανώτατης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Οι δικτατορίες, ως γνωστόν, επιχειρούν να επιβάλουν τον απόλυτο έλεγχο επί των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών λειτουργιών και φυσικά υπονομεύουν συστηματικά τις πνευματικές ελευθερίες. Τα πανεπιστήμια, ως κατεξοχήν χώροι ελεύθερης έκφρασης και διακίνησης ιδεών, αποτέλεσαν πάντοτε βασικό στόχο. Από τις πρώτες ενέργειες της δικτατορίας Μεταξά και πολύ περισσότερο της δικτατορίας των συνταγματαρχών ήταν ο περιορισμός και ο ασφυκτικός έλεγχος του ακαδημαϊκού χώρου και η επιβολή του απόλυτου πολιτικού ελέγχου στη δομή και λειτουργία των Πανεπιστημίων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της κατάργησης και μεταφοράς της Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών (Α.Γ.Σ.Α.) από το καθεστώς Μεταξά το 1937 ή ακόμη οι συνεχείς απειλές για μεταφορά της Σχολής εκτός Αθηνών κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, ακόμη και στο χωριό του Παττακού στην Κρήτη.¹

Από την άληη, τα ίδια αυτά καθεστώτα επιζητούν τη συνεργασία των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και επιστρατεύουν ειδικούς επιστήμονες και ερευνητές, πολλές φορές και από το εξωτερικό, πρόθυμους να συνεργαστούν για τον προγραμματισμό και την υλοποίηση σύνθετων εγχειρημάτων ή, συνθηθέτερα, να χρησιμοποιηθούν ως πρόσχημα για την εισαγωγή λαϊκίστικων, στην καλύτερη περίπτωση, ή αντιδραστικών νόμων και μέτρων. Χαρακτηριστική αυτής της «έντονης στροφής και προσφυγής σε τεχνοκράτες»² είναι η σύσταση πλήθους επιστημονικών οργάνων και επιτροπών για διάφορα θέματα, όπως για την παιδεία, την έρευνα, την ενέργεια κλπ., κατά τη διάρκεια της επταετίας. Επομένως, η πολιτική πρακτική τους κινείται μεταξύ του ασφυκτικού ελέγχου της ακαδημαϊκής λειτουργίας και πε-

ριορισμού των ακαδημαϊκών ελευθεριών και ταυτόχρονα την επίκληση της επιστημονικής αυθεντίας για τη «νομιμοποίηση» της όποιας πολιτικής τους.³

Στο χώρο των Πανεπιστημίων, μετά το αρχικό μούδιασμα από την επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών, οι αντιδράσεις ποικίλουν ανάλογα με το ίδρυμα, τη σχολή και, κυρίως, μεταξύ των υποκειμένων που απαρτίζουν την πανεπιστημιακή κοινότητα (Καθηγητές, βοηθητικό επιστημονικό προσωπικό, φοιτητές κλπ.). Ο χαρακτήρας, η ένταση και η έκταση των αντιδράσεων αυτών νομίζω ότι δεν έχουν επαρκώς καταγραφεί, μελετηθεί και αξιολογηθεί, ενώ η σχετική, πλούσια σε όγκο, αρθρογραφία και οι εκδοτικές πρωτοβουλίες, υπό την μορφή συνήθως επετειακών αφιερωμάτων ή προσωπικών καταθέσεων, δεν επαρκούν για να τεκμηριώσουν μια σύνθετη και εμπειριστατωμένη μελέτη της ιστορίας της περιόδου. Η προσπάθεια, εκτός των άλλων, προσκρούει στην ελάχιστη αξιοποίηση των πρωτογενών πηγών και ιδίως, στην περίπτωση μας, των πανεπιστημιακών αρχείων τα οποία επιπλέον, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, είναι μη επαρκώς ταξινομημένα και προσιτά στην έρευνα.

Στο παρόν κείμενο θα επιχειρήσω μια πρώτη προσέγγιση, κατ' ανάγκην σχηματική και περιορισμένη, των επιπτώσεων της δικτατορίας στην Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών, κυρίως μέσα από την αξιοποίηση των αρχαικών τεκμηρίων που προέρχονται από το Ιστορικό Αρχείο του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Μια βασική αρχή που φαίνεται να τηρείται εκ μέρους των Καθηγητών της Α.Γ.Σ.Α., τουλάχιστον σε επίπεδο διακηρύξεων, είναι η απεμπλοκή από την άσκηση της πολιτικής και

η αφοσίωσή τους στα επιστημονικά και ερευνητικά τους ενδιαφέροντα. Η πολιτική ουδετερότητα εξηγείται σε μεγάλο βαθμό και από τη τραυματική εμπειρία και τις σχετικά νωπές μνήμες που διατηρούσε μεγάλο μέρος του καθηγητικού σώματος από τις επιπτώσεις της αντίδρασης ή εναντίωσής τους στο μεταξικό καθεστώς που είχε ως συνέπεια την κατάργηση της Σχολής το 1937. Η συντηρητική στροφή της Σχολής που συντελείται μεταπολεμικά, επιτείνεται μετά τη σταδιακή απεμπλοκή της από τη χάραξη της αγροτικής πολιτικής, την αποδέσμευσή της από το Υπουργείο Γεωργίας και την υπαγωγή της στο Υπουργείο Παιδείας το 1959 και ολοκληρώνεται τη δεκαετία του 1960 με την αποχώρηση, λόγω συνταξιοδότησης, αρκετών προοδευτικών στοιχείων, όπως ο Αριστοτέλης Σίδερης (1960), ο Χρυσός Ευελπίδης (1966) ή ο Νικόλαος Ρουσσόπουλος (στις αρχές του 1968).

Η ενίσχυση του συντηρητικού προφίλ του Καθηγητικού σώματος εν γένει εξηγεί σε μεγάλο βαθμό τον περιορισμένο βαθμό αντίστασης ή και αντίδρασης απέναντι στις επιλογές του καθεστώτος, εξ' ου και το γεγονός ότι ελάχιστοι είναι αυτοί που διώχτηκαν ή παύτηκαν από το καθεστώς, σε σχέση ίσως με άλλα ανώτατα ιδρύματα.⁴ Στη διάρκεια της δικτατορίας πρώτιστο μέλημα αποτελεί η διαφύλαξη της τάξης εντός της Σχολής, ενώ η διακηρυγμένη ουδετερότητα μεταλλάσσεται κατά περίπτωση, όπως όταν πρόκειται να προβεί στην καταδίκη των εκδηλώσεων αντίδρασης ενάντια στο καθεστώς εντός και εκτός της Σχολής. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, στην περίπτωση της επιβολής κυρώσεων στους φοιτητές, που θα μας απασχολήσει στη συνέχεια, ή ακόμη της αποδοκιμασίας από τη Συνέλευση της δράσης του Καθηγητή Σάκη Καράγιωργα.⁵

1967: Ο τελευταίος πρόεδρος της ΕΦΕΕ πριν τη δικτατορία, Μπέσας, μιλάει σε συγκέντρωση στα Προπύλαια

το 1973 και ξαναγράφηκε στη Νομική Αθηνών, ετών 50, την τελείωσε και άσκησε το επάγγελμα της δικηγόρου. Αριστερά προς δεξιά, στην κάτω σειρά: Πόπη Τζεμπελικού, φοιτήτρια Α. Γ.Σ. Α. 23 χρόνια), Δημήτρα Αποστόλου (νοσοκόμα, 15 χρόνια), Ελένη Βούλγαρη (μοδίστρα, 15 χρόνια). Ήταν προδικτατορική πολιτική κρατούμενη, που την είχαν καταδικάσει με το ν. 375 «περί κατασκοπίας» για την πολιτική της δράση τη δεκαετία του '50. Στην ιστορία της βασίστηκε ο Παντελής Βούλγαρης για να γυρίσει την ταινία «Τα πέτρινα χρόνια». Ισμήνη Τσοούτσι (φοιτήτρια Ιατρικής, 8,5 χρόνια), Ζωή Βένη (μετέπειτα Φιλίνη) (βιολόγος, 14 μήνες). Η φωτογραφία τραβήχτηκε παράνομα και βιαστικά, το θέρος του 1972, από την πολιτική κρατούμενη Μαρία Καλλιέργη, φοιτήτρια Μαθηματικού, 16 χρόνια ποινή.

1. Ο τελευταίος πρόεδρος της ΕΦΕΕ πριν τη δικτατορία, Δημήτρης Μπέσας, ήταν φοιτητής της Α.Γ.Σ. Α.

2. Γυναίκες κρατούμενες σε κελιά των φυλακών Κορυδαλλού. Μέσα από τις γυναικείες φυλακές Κορυδαλλού. Από αριστερά προς δεξιά επάνω σειρά: Ασπασία Καρρά (Φιλολόγος, 11 χρόνια), Βαγγελιώ Τζιβάνη (λογίστρια, 5 χρόνια), Κική Σαρώφ (οικιακά, 2 χρόνια), Πόπη Τσαγκαράκη (μοδίστρα, 8 χρόνια), Κική Μίχου (λογίστρια, 16 χρόνια), Ασπα Παπαθανασοπούλου (φιλόλογος, 12 χρόνια), Hannelone Runft (γερμανίδα νομικά, 1,5 χρόνο), Δώρα Κουλιμανδά (φοιτήτρια αγγλικής φιλολογίας, 7 χρόνια), Λόλα Τσοθακίδου (κομμώτρια, 20 χρόνια), Μαργαρίτα Παραλή (φοιτήτρια Α.Γ.Σ. Α. 18 χρόνια, Φώφη Λαζάρου (λογίστρια, 18 χρόνια). Η Φ. Λαζάρου ήταν αντιστασιακή της κατοχής και είχε ξανακάνει 9 χρόνια φυλακή λόγω απακόλουθων διώξεων. Αποφυλακίστηκε

Προϊόντος του χρόνου, η στάση της πλειοψηφίας του Καθηγητικού σώματος λαμβάνει το χαρακτήρα μιας υπόκωφης αποστασιοποίησης από τα δρώμενα, η οποία φυσικά σε καμιά περίπτωση δεν θα εξελιχθεί σε ανοιχτή ρήξη με το καθεστώς. Την ίδια επιφυλακτικότητα επιδεικνύουν και στο ενδεχόμενο συμμετοχής τους σε όργανα ή επιτροπές που συγκροτεί για διάφορα θέματα το καθεστώς, αλλά και στον διορισμό τους σε διάφορες ανώτερες διοικητικές ή διευθυντικές θέσεις. Απόδειξη ότι μόνο

ένας Καθηγητής, ο Δημήτρης Αθανασάτος, αποδέχτηκε το Σεπτέμβριο 1969 το διορισμό του στη θέση του Υποδιοικητή της Αγροτικής Τράπεζας (Α.Τ.Ε.), απ' όπου παραιτήθηκε τον Μάιο του 1970. Για το λόγο αυτό τέθηκε σε διαθεσιμότητα το Σεπτέμβριο 1974 και του επιβλήθηκε η ποινή της πρόσκαιρης απολύσεως για ένα έτος το 1975-76.⁶

Η αποστασιοποίηση αυτή εκδηλώνεται περισσότερο ανοιχτά τα τελευταία χρόνια της δικτατορίας και ιδίως μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου και της Νομικής και φτάνει ακόμη και στην απόπειρα απεμπλοκής αν όχι άρνησης συμμετοχής στα κορυφαία αξιώματα και συλλογικά όργανα της Σχολής. Για παράδειγμα το Μάιο του 1973 πριν την έναρξη της διαδικασίας εκλογής Πρυτανικών αρχών της Σχολής, ένας μετά τον άλλο δέκα (10) συνοδικά Καθηγητές προβαίνουν σε «επίσημον δήλωσιν ενώπιον της Συνελεύσεως» ζητώντας να εξαιρεθούν από την υποψηφιότητα για οποιοδήποτε αξίωμα, προβάλλοντας κυρίως «λόγους υγείας».⁷

Τις πραγματικές αιτίες της απροθυμίας αυτής μπορεί κανείς να τις αναζητήσει στις συνθήκες

ν' ἔσερναν

Τὰ θέματα τῶν κατηγορουμένων περιγράφουν τὰ βασανιστήρια πού ὑπέστησαν στό καλαστήριο τῆς 88ῆς Μπουκουλιῶνας. Ἀπό ἀριστερά: Μαρτυρί-τα Γεραλιῆ, Καλλ. Τσιμπλιῶου, Π. Κλαδιανός

φιδισμό. Ἄσπνομαι νά ἀπαντήσω εἰδικά σέ σένα Κορίτσι. Σέρεν τι εἶσαι καί ποιάς εἶσαι.

Με ὑπεροπλιμένες, μισήγνια καί σωματωχάκα, κατακοιτήθηκαν καί οἱ μάρτυρες Π. Κλαδιανός καί Β. Παμιώας. Ὁ δεύτερος δέθηκε ἀλλο-γυμνος σέ ἕνα τροπέκι καί ὤσπησε τῆ φάλαγγα. Σπρωξίσησαν τῆ μολυβία τοῦ Δημ. Κωσταράκου, πού κατέβηκε κατόπι καί τοῦ ἔσπρωξαν (ἡ Κραδαίτης) τῆ γεννητικά ὄργανα. Ὁ τελευταίος μάρτυς πρόσθεσε:

«Βασάνιζον ὄσσει προδια-γεννημένους σκεβίσι πού τους ὤπέβαλλαν οἱ ἀνώτεροί τους. Πρόθεσι τους ἦταν νά διαδοθοῦν τὰ βασανιστήρια σπὸν κόσμο γιά νά παραμείνη μειωδιασμένος καί νά μὴ ἀντι-δρά.»

3. Καταθέσεις τῆς Μ. Παραλή καί Π. Τζεμπελίκου (21.9.1976) ὡς μάρτυρες στη δίκη των βασανιστῶν.

4. Φωτογραφία μέσα ἀπό κελί. Γυναίκες κρατούμενες στο προαύλιο των φυλακῶν Κορυδαλλοῦ. φωτογραφία στο Προαύλιο: Τραβήχτηκε μέσα ἀπό τὰ κάγκελα τοῦ κελιοῦ τῆς Μ. Καλλήεργη καί διακρίνονται σύριζα στον τοίχο ἀπό ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιά: Ελλην Βούληγαρη (καθιστή), Κική Μίχου, ἡ δεσμοφύλακας, Πόπη Τζεμπελίκου, Κούλια Κωνσταντινίδου, Hannelone Runft (με τὰ χέρια πίσω), Φώφη Λαζάρου, Δήμητρα Αποστόλου. Στη μπροστινὴ σειρά, ὄρθια ἡ Ισμήνη Τουτίσια καί εκατέρωθεν αὐτῆς καθιστές, ἡ Πόπη Τσαγκαράκη, καί ἡ Βαγγελιώ Τζιβάνη.

που εἶχαν διαμορφωθεῖ τὴν περίοδο αὐτὴ ἐντὸς των Πανεπιστημίων, ἀλλὰ καί ευρύτερα στην κοινωνία, ὅπως διαπιστώνεται καί ἀπὸ ἀπόρρητη ἔκθεση πού ἀναφέρεται στα ὅσα διημείφθησαν σὲ σύσκεψη πού πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης στίς 14 Ἀπριλίου 1973 μεταξύ των Πρυτάνεων καί τοῦ Υπουργοῦ Παιδείας Νικ. Γκαντῶνα. Στὴν ἔκθεση γίνεται ἀνασκόπηση των «τελευταίων φοιτητικῶν γεγονότων» ἀπὸ τον Υπουργό, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς των γνωστῶν αιτιάσεων περὶ υποκινητῶν «ἀπὸ ἐξωγενεῖς κυρίως παράγοντες»⁸ -αφοῦ ὡς γνωστὸν δεν «ὑπῆρχον ἢ ὑπάρχουν αιτήματα ἀνικανοποιήτα» των φοιτητῶν- παρατηρεῖ ὅτι: «Ἀπεδείχθη δυστυχῶς ὅτι μικρὰν ἢ εὐλαχιστὴν ἀντίστασιν εἰς ὅλα αὐτὰ ἐπέδειξε τὸ σύνολον σχεδόν των Καθηγητῶν. Ἡ δε στάσις αὐτὴ μὴ εὐθύσοια ἀρωγός εἰς τὰς Διοικήσεις (Πρυτανείας-Κοσμητείας) μοιραίως παρέσυρε καί ταύτας ἐνίοτε εἰς θέσις ἀδύναμον». Φτάνει, μάλιστα, στο σημεῖο νὰ μιλήσει γιὰ γεγονότα πού θα μείνουν «στίγμα εἰς τὴν ἱστορία των ΑΕΙ», ἐνῶ ἀντίθετα ἐκθειάζει «τὸ ὅτι μὴ σύγκλητος δεῖξασα εἰς στιγμὴν τινὰ πυγμὴν ἐκάλεσε τὴν πολιτείαν νὰ παρέμβῃ». Καί ἡ εἰρωνεία τῆς ἱστορίας: «Τῆς

αξίζει δι' αὐτὸ πᾶς ἔπαινος καί ἡ ἱστορία θα τὴν δικαίωσῃ».⁹

Ἡ ἀποποίηση υποβολῆς υποψηφιότητας γιὰ τὴν ἐκλογή στο κορυφαῖο ἀξίωμα τῆς Σχολῆς, τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦσε μὴ κατεξοχὴν τιμητικὴ διάκριση, θεωρῶ ὅτι δύνανται νὰ ἀποδοθεῖ στην ἐξαιρετικὰ δυσμενῆ θέση στην ὁποία εἶχε περι-ἔλθει ἡ πηλοψηφία τοῦ καθηγητικοῦ σώματος ἐξαιτίας τῆς ἐκτασης καί τῆς δυναμικῆς των φοιτητικῶν κινητοποιήσεων τὴν περίοδο αὐτή. Στὴν περίπτωση τῆς Γεωπονικῆς Σχολῆς, παρόλο πού δεν εἴμαστε σὲ θέση ἀκόμη νὰ

ΔΥΟ ΚΟΠΕΛΛΕΣ ΠΟΥ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΚΑΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΗΚΑΝ

Αρνούνται να καταθέσουν στον εισαγγελέα κ. Παππά

ΗΤΑΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΔΙΚΕΙΟΥ ΣΤΗ ΔΙΚΗ ΤΟΥΣ

Δύο κοπέλλες, η Πόπη Τζεμπελίκου και η Μαργαρίτα Γιαραλή που βασανίστηκαν και καταδικάστηκαν από το Έκτακτο Στρατοδικείο της Λάρισας το 1969 για τη συμμετοχή τους στην αντιστασιακή οργάνωση «Ρήγας Φεραίος», με επιστολή

τους στον Τύπο δηλώνουν ότι αρνούνται να πάνε να καταθέσουν για τους βασανισμούς, γιατί η προκαταρκτική εξέταση ανατέθηκε στον εισαγγελέα κ. Β. Παππά, που ήταν Βασιλικός Επίτροπος του Έκτακτου Στρατοδικείου που τις δίκασε.

Στην επιστολή τους τονίζουν ότι:

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ με πολλή καθυστέρηση αποφάσισε να αρχίσει ή προκαταρκτική εξέταση.

ΔΕΝ ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ υπ' όψη οι καταγγελίες για τους βασανισμούς κατά τη διάρκεια της δικτατορίας στις δίκες που έγιναν.

Ο ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑΣ κ. Παππάς δεν ήταν ο κατάλληλος να ενεργήσει την προκαταρκτική εξέταση, γιατί σαν Επίτροπος υποστήριξε την κατηγορία που άπυθνε η χούντα εναντίον των αγωνιζομένων κατά του δικτατορικού καθεστώτος.

«Ο κ. Παππάς - καταλήγουν οι δύο κοπέλλες - χαρακτηρίσε την αντιστασιακή μας δράση σαν αντεθνική και έμας σαν φερέφωνα ξένων ανθελληνικών δυνάμεων. Ά παγόρευσε την αναφορά μας στη «συμπεριφορά» των αστυνομικών οργάνων. Περιόρισε με τις συνεχείς παρεμβάσεις του τις δυνατότητες υπεράσπισης μας. Πρότεινε να μας επιβληθούν βαρύτερες ποινές (15 χρόνια κάθειρξη)».

Και δηλώνουν:

«Με τα σημερινά δεδομένα έμεις αρνούμαστε να καταθέσουμε για τους βασανισμούς σε ανακριτή που υπήρξε προσωπικός μας κατηγορός».

Δύο φοιτήτριες που ξαναγύρισαν με γαμόγελο στην ελεύθερη ζωή. Οι δεσποινίδες Άηδονιά και Σιδέρη.

5. Καταγγελία της Μ. Γιαραλή και Π. Τζεμπελίκου στο στρατοδικείο Λάρισας (9. 10.74) για το βασιλικό επίτροπο της χούντας Β. Παππά.

6. Η Αιδινιάν Αρούς, φοιτήτρια της ΑΓΣΑ, μετά την αποφυλάκιση της από τις φυλακές Κορυδαλλού (24.7.74).

εκτιμήσουμε την έκταση των αντιδράσεων καθώς και τον ακριβή αριθμό των συμμετεχόντων φοιτητών, η αφύπνιση του φοιτητικού κόσμου είχε αρχίσει ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1960. Τα ανώτατα ιδρύματα διέρχονταν μια κρίση προσαρμογής στα νέα δεδομένα που είχαν αρχίσει να διαμορφώνονται από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 κυρίως (χαμηλές δαπάνες για την παιδεία, ραγδαία αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού και αντίστοιχη ανεπάρκεια διδακτικού προσωπικού, έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής, απουσία συγγραμμάτων κλπ.). Μέσα στο γενικότερο κλίμα αναστάτωσης που επικρατούσε στο χώρο της παιδείας, το Δεκέμβριο του 1966 μια ομάδα φοιτητών, αποτελούμενη από τους Γιάννη Δουβίτσα, Πόπη Τζεμπελίκου, Παναγιώτη Λιατήρη, Αντώνη Μαργαρίτη, Μιχάλη Μειμάρη, αποφασίζει να παρέμβει συντάσσοντας και κυκλοφορώντας ένα φυλλάδιο με τον τίτλο: «Σκέψεις για μια ανανεωτική γεωπονική παιδεία».

Σκοπός του φυλλαδίου, όπως αναφέρεται στην εισαγωγή, ήταν να καταγράψει τους προβληματισμούς τους και ν' αποτελέσει «ένα σχέδιο μελέτης» των προβλημάτων της γεωπονικής εκπαίδευσης, δίνοντας «μερικές γενικές κατευθύνσεις που θα συμπληρώσει ο εποικοδομητικός διάλογος και η συλλογική συντονισμένη έρευνα». Αντικειμενικός στόχος της απόπειρας αυτής ήταν ο εκσυγχρονισμός και εκδημοκρατισμός του συστήματος εκπαίδευσης και, γενικότερα, η επέκταση και η ουσιαστική διασύνδεση της γεωπονικής επιστήμης με την παραγωγική διαδικασία και τον αγροτικό τομέα.

Οι γενικότερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες, αλλά και τα συγκεκριμένα ζητήματα που απασχολούσαν στο σύνολό του σχεδόν τον φοιτητικό κόσμο, είχαν ως αποτέλεσμα την ιδιαίτερα οξεία κριτική η οποία συνοδευόταν από μια γενικευμένη δυσπιστία απέναντι στο καθηγητικό σώμα, το οποίο δεχόταν τα πυρά της έλλειψης ικανοποίησης για τις σπουδές. Ορισμένες μάλιστα ακραίες εκφράσεις, όπως για παράδειγμα ότι η γεωπονική εκπαίδευση «μένει 40 χρόνια πίσω[...] για να διαπαιδαγωγηθούμε πώς να κοροϊδύουμε τους αγρότες...», κίνησαν την μνήμη των Καθηγητών της Σχολής. Ήταν μια εποχή ακροτήτων ούτως ή άλλως. Το επεισόδιο έχει καταγραφεί ως μια σημαντική στιγμή του φοιτητικού κινήματος της εποχής. Το περιοδικό *Ελληνική Αριστερά* σε άρ-

θρο του κάνει λόγο για το «μεγαλειώδη αγώνα των φοιτητών της Γεωπονικής Σχολής», όπου «μια επιστημονική μελέτη πέντε προοδευτικών συνδικαλιστών για την αναδιάρθρωση των γεωπονικών σπουδών συνάντησε τη μανιασμένη αντίδραση των ηρωτικών αρχών που με αστήριχτες προφάσεις κίνησαν πειθαρχική δίωξη εναντίον τους, καταδικάζοντάς τους σε τριμηννη αποβολή, μέσα από μια διαδικασία λεγόμενης Εξέτασης...».¹⁰

Η κίνηση αυτή διέπονταν από μια ειλικρινή αγωνία για τις σπουδές και το μέλλον των γεωπόνων και συνοδευόταν από μια, όχι και τόσο συνηθισμένη ακόμη και σήμερα, τεκμηριωμένη αξιολόγηση και κριτική των φαινομένων και καταστάσεων. Όλα αυτά φαντάζουν σήμερα κοινότοπα αφού έχουν, σε μεγάλο βαθμό, αμβλυθωθεί από τις διάφορες «μεταρρυθμίσεις» και τις αλληλεπληθεις στρεβλώσεις. Την περίοδο εκείνη, όμως, περιείχαν έντονα το στοιχείο της διακινδύνευσης και επέσυραν πραγματικό κόστος, το οποίο δεν απέφυγαν πολλοί από τους πρωταγωνιστές της κίνησης αυτής.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι περισσότεροι από τους ανωτέρω φοιτητές, αλλά και

Γενς από τους μάρτυρες της χθεσιάς διαδικασίας. Από δεξιά: Γιαρολή, Τζεμπελίκου, Κλαυδίου

ΣΥΝΕΧΙΣΘΗΚΕ ΣΕ ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΕΝΗ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ Η ΔΙΚΗ

Προκλητικότατοι χδές

οί βασανιστές

Παρουσίασαν και νέα έγγραφα από τα αρχεία της 'Ασφαλείας

Το ΘΕΡΜΟΜΕΤΡΟ της έντασης ανεβαίνει στην δική των 8 βασανιστών της ασφάλειας στο Τριμελές Πλημμελειοδικείο που συνεδριάζει στην αίθουσα του στρατοδικείου.

Οι προκλήσεις των ομιλητών στην βασανιστική εξέταση και νέων εγγράφων από τα αρχεία της ασφάλειας και οι αντίγκλησεις που δημιουργούνται ηλεκτρίζουν χδές την ατμόσφαιρα της δίκης, προκαλώντας πολλές διακοπές και απειλήθηκαν σοβαρά έκπνοσ-δία.

... να πεί στον γιατρό από την 'Ασφάλεια γιατί έλασα από βασανιστή. Οι υπερασπιστές των βασανιστών (όπου παρατήρησαν ότι ζήτησε γιατρό για βασανιστή... μου) πληροφορήσαν το δικαστήριο ότι κάποια πήσαν γιατρός και ζήτησε έναν γιατρό άσπαστο. Το έγγραφο από την 'Ασφάλεια είναι ότι βρίσκεται στην δικαιοσύνη. Το παλιότερο όσως ήταν ότι στην δικαιοσύνη όσως αντίγραφο και οι συζητήσεις ήταν... πρωτότυπο! Έγινε από καθήκοντα, από απογευματινά ότι το έγγραφο είναι κλειστό. Οι υπερασπιστές είναι... να το ανακαλύψω — άσπαστο — ότι το όσως από την δικαιοσύνη του έκτακτου στρατοδικείου. Τελικά μετά την δικοπή βρέθηκε

Με ένταξη του Καραπολιανού και του Μπασιλάκη, επί όσως από 10 ώσπου με έσπασαν στο πύσσο: με της ταράσας. Διά από αυτό με έσπασαν και ένας που τον έσπασε έσπασαν ύσπαστο, που έσπασε χδές τα από στόμα... να με σφάλαζα. Έσπασαν και οι Καραπολιανός και Μπασιλάκης και έσπασαν να άσπαστο σφάλαζα. Θα πού μόνου όσπαστο τα όσπαστο μόνου όσπαστο όσπαστο πού με χτυπούσαν έσπαστο. Με μόνου όσπαστο να όσπαστο όσπαστο, άσπαστο να μετά από τα χτυπήματα όσπαστο μόνου να μόνου όσπαστο

Ρεπορτάζ:

CH A... 22/9/76

- 7. Καταγγελία της Π. Τζεμπελίκου για το θάνατο του Θ. Φραγκόπουλου στην κατάθεση της ως μάρτυρας στη δίκη των βασανιστών της Ασφάλειας στο τριμελές πλημμελειοδικείο Αθηνών (22.9.76).
- 8. Καταγγελία στον τύπο της Μ. Παραλή και Π. Τζεμπελίκου για το βασιλικό επίτροπο της χούντας Β. Παππά.

ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ

Σήμερα που λαϊκό αίτημα είναι η σύλληψη και η τιμωρία των ενόχων για τα εγκλήματα της έπταετίας κι ενώ σοβαρές αμφιβολίες υπάρχουν για τυχόν άμνηστευση των εγκλημάτων τους, η Κυβέρνηση μετά από καθυστέρηση 2 και πάνω μηνών αποφάσισε να αρχίσει μια περίεργη άνακριτική διαδικασία για τους βασανιστές.

Χωρίς να ληφθούν υπ' όψη οι άμέτρητες καταγγελίες που ήρθαν σε φώς με τρόπο υπεύθυνο κατά τη διάρκεια της δικτατορίας.

Χωρίς να αξιολογηθούν οι καταθέσεις και οι καταγγελίες που έκαναν δεκάδες Έλληνες από τη θέση του κατηγορούμενου για αντίστασιακή δράση στις δίκες μπροστά στα δικαστήρια της Χούντας.

«Ανατέθηκε προκαταρκτική ανάκριση για τους βασανισμούς πολιτών στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών κ. Β. Παππά».

Για μας ό άνθρωπος αυτός είναι παλιός γνώριμος. Ήταν ό ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ στο Στρατοδικείο της Λάρισας όταν δικαζόμαστε εκεί στις 24 Μήν 1969 για τη συμμετοχή μας στην Φοιτητική 'Αντιδικτατορική 'Οργάνωση ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ.

Δέχτηκε ό κ. Παππάς να συμμετέχει στο Στρατοδικείο της Χούντας στις δίκες παρωδίες για την άπνομη της φασιστικής δικαιοσύνης. Δέν άρνήθηκε να είναι «ή κατηγορούσα άρχή», να είναι ό «ύποστηρίζων την κατηγορία» που άπήυθυσε στους άγωνιζόμενους Έλληνες τό δικτατορικό καθεστώς.

Στην άγόρευσή του με σκαίότητα καταφέρθηκε ενάντια σε μας και στην όργάνωση που συμμετείχαμε. Χαρακτήρισε την αντίστασιακή μας δράση σαν 'Αντεθνική και έμας σαν φερέφωνα ξένων άνθελληνικών δυνάμεων. 'Απαγόρευσε την άναφορά μας στην «συμπεριφορά» των άστυνομικών όργάνων. Περιόρισε με τις συνεχείς παρεμβάσεις του τις δυνατότητες ύπεράσπισής μας.

Πρότεινε να μας έπιδληθούν βαρύτατες ποινές φυλάκισης (15 χρόνια φυλακή).

Νομίζουμε πως ή παλλαϊκή κινητοποίηση θα έπιταχύνει τις διαδικασίες που άπαιτούνται για μία ούσιαστική άπνομη δικαιοσύνης. Με τό σημερινά δεδομένα έμεις άρνούμαστε να καταθέσουμε για τους βασανισμούς σε άνακριτή που ύπήρξε προσωπικός μας κατηγορος και προστάτης των βασανιστών μας.

Αθήνα 9.10.74
**ΠΟΠΗ ΤΖΕΜΠΕΛΙΚΟΥ
 ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΓΙΑΡΑΛΗ**

αρκετοί άλλοι, διώχτηκαν την περίοδο της δικτατορίας. Εξάλλου, όπως έχει καταδειχτεί και από τα παραπάνω, αποτελούσαν «εύκολο στόχο» καθώς οι περισσότεροι ήταν ήδη γνωστοί στην Ασφάλεια από την προδικτατορική τους δράση.¹¹ Όπως για παράδειγμα οι Α. Μαργαρίτης και Π. Τζεμπελίκου που καταδικάστηκαν δύο χρόνια αργότερα από το Στρατοδικείο Αθηνών σε φυλάκιση 14 και 16 ετών αντίστοιχα για παράβαση του Α.Ν. 509/1947 «περί μέτρων Ασφαλείας του Κράτους κλπ.» και απείθεια σε διαταγή στρατιωτικής αρχής. Στην πραγματικότητα, σύμφωνα με απόρρητο έγγραφο της Γενικής Διεύθυνσης Εθνικής Ασφαλείας του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, με ημερομηνία 29 Νοεμβρίου 1968, η κατηγορία αφορούσε στη συμμετοχή «εις παράνομον οργάνωσιν συσταθείσαν παρά του Κ.Κ.Ε. με σκοπόν την αντεθνικήν δραστηριότητα και την παραπλήνησιν των εθνικοφρόνων σπουδαστών και της κοινής γνώμης, η οποία προέβη εις διαφόρους ανατρεπτικές εκδηλώσεις...».¹² Η Σχολή με τη σειρά της προέβη, όπως εξάλλου απαιτούσε το έγγραφο της Ασφαλείας, στην οριστική διαγραφή των παραπάνω φοιτητών.¹³ Η Π. Τζεμπελίκου, μάλιστα, είχε το μοναδικό «προνόμιο» να καταδικαστεί για τον ίδιο λόγιο και το 1969 από το Στρατοδικείο Λάρισας, όπως και η φοιτήτρια Μαργαρίτα Γιαραλή, σε φυλάκιση 10 ετών και πενταετή στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων.¹⁴

Γενικότερα, οι ενδείξεις που διαθέτουμε μαρτυρούν ότι αρκετοί φοιτητές της Σχολής διώχτηκαν και πάντως ήταν αυτοί που κυρίως υπέστησαν

2 Greek Girls Jailed For Attempt at Coup
The Washington Post, Nov. 3, 1973, Page 4. From Frontward (Chicago: The Washington Post, 1973), p. 215.

2 Greek Girls Jailed For Attempt at Coup

ATHENS, Nov. 3.—Two women students were given heavy prison sentences by a military tribunal tonight for trying to overthrow the army-backed government and set up a Communist administration in Greece.

Kalliope Tzempelίκου and Margarita Yerallί, both 23, were sentenced to 17 and 15 years' imprisonment respectively. Both pleaded guilty and said during the hearing that they were tortured by security forces during interrogation.

Mina Tzempelίκου added, "They know methods to torture without leaving traces." Miss Yerallί said she was unable to walk for months after she was tortured.

The government today announced that it had agreed to let the International Red Cross inspect its prisons and improve conditions in them to stop what it claimed were responsible rumors of tortures.

The Red Cross was given the right to make public the names of those detained for political reasons and to inform their families of their condition, a spokesman said.

The agreement also gave the Red Cross the right to assist families of political prisoners jailed for more than two years. This assistance would consist mainly of clothing, food and medicines and help with fares for families wishing to visit relatives kept in remote villages.

The government is holding about 1,000 political prisoners.

The two women sentenced today were members of a group of 36 accused of belonging to the left-wing Patriotic Front and charged under a 22-year-old sedition law. The leaders of the group face possible death sentences if found guilty.

Two men also were found guilty today. One received eight years' imprisonment and the other a five-year suspended sentence.

αφορούσαν «την ασφάλειαν του κοινωνικού καθεστώτος»,¹⁷ ιδιαίτερα όταν συνοδεύονταν από περισσότερο δυναμικές ενέργειες. Όπως στην περίπτωση του φοιτητή Κωνσταντίνου Φλέγκα, ο οποίος καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης οκτώ (8) ετών από το Έκτακτο Στρατοδικείο Αθηνών,¹⁸ η οποία φυσικά «επικυρώθηκε» από τη Σχολή με την οριστική του διαγραφή.¹⁹ Το ίδιο ισχύει και για τον φοιτητή Νίκο Χρυσανθόπουλο, ο οποίος απασχολεί την Συνέλευση των Καθηγητών σε δύο συνεδρίες.²⁰ Στην πρώτη παραπέμπεται με βαριές κατηγορίες από το Έκτακτο Στρατοδικείο Αθηνών,²¹ ενώ στη δεύτερη, απόντος φυσικά του φοιτητή, αποφασίζεται η επιβολή της ποινής «της από την Σχολήν διαρκούς αποβολής». Οι ποινές αυτές, μαζί με όσες είχαν επιβληθεί νωρίτερα, ανεστάλησαν τον Οκτώβριο του 1973 μετά τη χορήγηση γενικής αμνηστίας που δόθηκε τον Αύγουστο 1973 στο πλαίσιο της «φιλελευθεροποίησης» του καθεστώτος.²²

Η φαινομενική σύμπτωση των Καθηγητών που είχε, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, περισσότερο το χαρακτήρα μιας σιωπηρής αποδοχής των τετελεσμένων, διαταράσσεται πρόσκαιρα από ορισμένα εξαιρετικά γεγονότα. Όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, στην περίπτωση του Καθηγητή Γεωργίου Βουδούρη. Η υπόθεση του Γ. Βουδούρη, ο οποίος ήταν παράλληλα και Τακτικός Καθηγητής στο Πολυτεχνείο, αποτελεί τη μοναδική, απ' όσο γνωρίζω, περίπτωση δίωξης μέλους της ανώτερης καθηγητικής βαθμίδας στη Γεωπονική Σχολή. Ο Γ. Βουδούρης, εκλέχτηκε το 1965 Έκτακτος επί τριετή θητεία Καθηγητής Φυσικής και Γεωργικής Μετεωρολογίας. Το 1968, ευρισκόμενος με άδεια στο εξωτερικό, αποφασίστηκε η απόλυσή του με υπουργική απόφαση επειδή κρίθηκε «ως μη νομιμόφρων».²³ Το «ολέθριο» σφάλμα του ήταν το γεγονός ότι, όπως αναφέρει έγγραφο της

Reproduction with permission of the copyright owner. Further reproduction prohibited without permission.

➔ Δημοσίευμα της «Θυάσιγκτον Ποστ» για τη σύλληψη της Πόπης Τζεμπελίκου και της Μαργαρίτας Γεραλή. Λίγο καιρό αργότερα, στη δίκη τους, έκανε ιδιαίτερη εντύπωση η γεμάτη θάρρος απολογία τους στο στρατοδικείο, που ήταν ένα δριμύ κατηγορώ κατά της χούντας.

ΓΕΜΟΧΗ, 22/4/07

9. Δημοσίευμα της Washington Post που αναφέρεται στο στρατοδικείο (3.11.69) που πέρασαν η Π. Τζεμπελίκου (17 χρόνια ποινή) και η Μ. Παραλή (15 χρόνια ποινή).

Γενικής Ασφάλειας του 1965, κατά τη διάρκεια της κατοχής οργανώθηκε στο Ε.Α.Μ. και απείχε από τις εκλογές του 1946.²⁴

Σε επιστολή του προς τον Πρύτανη της Α.Γ.Σ.Α. από το Παρίσι με ημερομηνία 8 Απριλίου 1968 θεωρεί την ενέργεια αυτή «αποτέλεσμα εκτάκτης και μυστικής επεξεργασίας» και «προφανέστατα πεπληγμένη, αυθαίρετο και άδικο» διότι ποτέ δεν έπραξε κάτι εναντίον του συντάγματος και των νόμων και καταλήγει λέγοντας ότι: «πάντοτε, ως νομιμόφρων, ευσυνειδής και υπεύθυνος πολίτης, θα εξακολουθήσω να παραμένω εις τη διάθεσιν της χώρας μας και θα είμαι ευτυχής, όταν οι περιστάσεις το επιτρέψουν, να υπηρετήσω εκ νέου την Ελληνικήν Ανωτάτην Παιδείαν, παρ' όλην ότι εις το εξωτερικόν έχω καλύτερας συνθήκας επιστημονικής εργασίας».²⁵ Κατά τη διάρκεια της επταετίας βρισκόταν στο Παρίσι όπου δίδαξε διαδοχικά στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού, στη Σορβόνη και στο Πανεπιστήμιο και Πολυτεχνείο της Grenoble. Επέστρεψε στην Ελλάδα μετά την πτώση της δικτατορίας και επανεκλέχτηκε στη θέση του Τακτικού Καθηγητή στην Α.Γ.Σ.Α.²⁶

Η υπόθεση, όμως, που σφράγισε την περίοδο της δικτατορίας στην Α.Γ.Σ.Α. ήταν το γεγονός της αυτοκτονίας του Βοηθού Θεόφιλου Φραγκόπουλου(1917-1969). Το περιστατικό, άγνωστο σε μεγάλο βαθμό εκτός των ορίων του γεωπονικού χώρου, εξαιτίας ίσως και της μη ενεργού συμμετοχής του σε κάποια πολιτική παράταξη, αντικατοπτρίζει με τραγικό τρόπο τις επιπτώσεις της ψυχολογικής βίας που ασκούνταν από το καθεστώς. Ο Θ. Φραγκόπουλος, Βοηθός στο Εργαστήριο Γεωργικής Χημείας της Γεωπονικής Σχολής, βρέθηκε νεκρός το πρωί της 29^{ης} Μαρτίου 1969 στο εργαστήριό του αφήνοντας ένα ιδιόχειρο σημείωμα που έλεγε: «Καλύτερα να πεθαίνεις όρθιος παρά να ζης γονατιστός. Οι φίλοι μου να εκδικηθούν τον θάνατό μου». Είχε αυτοκτονήσει παίρνοντας κυανιούχο κάλιο και αφού είχε προηγηθεί ολόημερη σχεδόν ανάκρισή του στην Ασφάλεια. Ελάχιστοι από τους φίλους και συνεργάτες βρήκαν το θάρρος να παρευρεθούν στην κηδεία του· ορισμένοι φοιτητές και ο, συνταξιούχος πια, Καθηγητής της Γεωργικής Χημείας Ν. Ρουσσόπουλος, ο οποίος απύθηνε και τον τελευταίο χαιρετισμό στο φίλο και συνεργάτη του.²⁷

Το περιστατικό αποτελεί τη δραματική κορύφωση του κλίματος βίας και τρομοκρατίας που είχε επιβληθεί από το καθεστώς ακόμη και εντός της Σχολής. Από την άλλη, η περίπτωση του Βοηθού Κωνσταντίνου Κασιμίπα που ακολουθεί, εικονογραφεί με κωμικοτραγικό τρόπο τις επιπτώσεις της αφόρητης ψυχολογικής πίεσης που ασκούσε η δικτατορία ακόμη και στις πιο απλές εκδηλώσεις της καθημερινότητας των πολιτών, η οποία ήταν εξίσου τραυματική και επώδυνη και, επιπλέον, σπάνια καταγραμμένη.

Το επεισόδιο αναφέρεται σε μια επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο η οποία είχε προγραμματιστεί για το πρωινό της 7^{ης} Δεκεμβρίου 1969 από το «Καλλιτεχνικόν και Πνευματικόν Κέντρον» «Ωρα» που ανήκε στον Ασαντούρ Μπαχαριάν, ζωγράφο «με λίαν βεβαρυμένον παρελθόν και εγκληματικήν δράσιν», όπως αναφέρεται στο πόρισμα της ένορκης διοικητικής εξέτασης που διενήργησε ο Κυβερνητικός Επίτροπος (αντιστράτηγος έ.α.) της Σχολής.²⁸ Την ξενάγηση, όπως είχε ανακοινωθεί δια του τύπου, θα έκανε ο αρχαιολόγος Νίκος Φαράκλας ο οποίος «συναναστρέφεται κομμουνιστάς και άτομα ανήκοντα εις την Ε.Κ.», και φυσικά είχαν ειδοποιηθεί οι υπηρεσίες του καθεστώτος, αφού ήταν φανερό ότι «η ανωτέρω επίσκεψις εις το Μουσείον αποτελεί κομμουνιστικήν κίνησιν». Στην ξενάγηση μετείχε και ο Βοηθός της Α.Γ.Σ.Α. Κ. Κασιμίπας, ο οποίος, όπως διαπιστώνεται και στο πόρισμα, είχε ενημερωθεί από την πρόσκληση στον τύπο και δεν φαινόταν να γνωρίζει τους υπόλοιπους ούτε καν τους οργανωτές της εκδήλωσης.

Μετά μια «γενικήν εισαγωγήν περί της αρχαίας τέχνης» από τον Ν. Φαράκλα στο προαύλιο του Μουσείου, «ήτις, όπως σημειώνει ο παρα-

μονεύων ωτακουστής, ήτο πρωτότυπος και ενδιαφέρουσα»[sic], τα μέλη του ομίλου επιχειρούν να εισέλθουν στο Μουσείο. Συναντούν, όμως, την αντίσταση των εγκάθετων του καθεστώτος οι οποίοι δεν τους επιτρέπουν να εισέλθουν ως ομάδα δωρεάν, παρότι Κυριακή, προφασιζόμενοι ότι η ελεύθερη είσοδος αφορούσε μεμονωμένα άτομα. Ακολούθως, τους απαγορεύεται η ξενάγηση από το συνοδό αρχαιολόγο προβάλλοντας ως αιτία ότι αυτή επιτρέπεται μόνο «υπό των επισήμων ξεναγών». Στο σημείο αυτό παρεμβαίνει ο Κ. Κασιμίπας ζητώντας να πληροφορηθεί το λόγο της απαγόρευσης για να λάβει την απάντηση ότι «ο κύριος (ενν. ο Ν. Φαράκλας) δεν είναι πλέον εν ενεργεία αρχαιολόγος, απολυθείς δια λόγους φρονημάτων». Η συζήτηση εκτρέπεται όταν στην παρέμβαση μιας άλλης κυρίας του ομίλου, η οποία αντέτεινε ότι δεν βλέπει το λόγο να μην συνεχιστεί η ξενάγηση αφού «εμείς ήλθαμε εδώ να μορφωθούμε», η απάντηση ήταν ότι «καλύτερα να μείνετε αμόρφωτοι παρά ν' ακούσετε τα όσα θα σας πη ο κύριος (εννοώντας τον αρχαιολόγο Φαράκλα)». Η φράση αυτή εξόργισε τον Κ. Κασιμίπα, ο οποίος παρατήρησε ότι: «Νομίζω ότι το είδος της μορφώσεως, το οποίον προτιμούμεν μέσα εις τα πλαίσια των Νόμων, αφορά εμάς και μόνον εμάς».²⁹

Για τη στάση του αυτή σύρεται κατηγορούμενος μέχρι το 1973, επιβαρύνοντας μάλιστα την υγεία του όπως αναφέρει ο Καθηγητής Βενετσάνος Κουγέας,³⁰ ένας εκ των μελών του Πειθαρχικού Συμβουλίου της Σχολής το οποίο τον απάλληξε εν τέλει από κάθε κατηγορία.³¹ Το ύφος και το περιεχόμενο της όλης υπόθεσης, όπως ξετυλίγεται μέσα από τα διάφορα έγγραφα του φακέλου, των οποίων ένα μικρό μόνο δείγμα παραθέσαμε, αποτελεί, κατά την άποψή μου, πραγματικό μνημείο αυθαιρεσίας και αποκαλύπτει τον παράλογο μηχανισμό που είχε στηθεί από το καθεστώς για την αναζήτηση και καταδίκη των υποτιθέμενων υπόπτων και εχθρών του.

Κλείνοντας την περίοδο αυτή με την επανάκριση του Βοηθητικού Προσωπικού, από την οποία τέθηκαν εκτός της Σχολής οι οκτώ από τους δέκα Βοηθούς για τους οποίους είχαν προσκομίσει στοιχεία οι φοιτητές,³² η Γεωπονική Σχολή φάνηκε να βγαίνει αλώβητη από την επταετία επαναφέροντας στη θέση του ένα Καθηγητή (Γ. Βουδούρη) και θέτοντας, με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, σε διαθεσιμότητα ένα άλλο (Δ. Αθανασάτο). Όπως, όμως, γνωρίζουμε οι προδικτατορικές ισορροπίες είχαν εκ βάθρων διαταραχθεί. Η δικτατορία, ακούσια φυσικά, προκάλεσε μια ραγδαία επιτάχυνση του ιστορικού χρόνου. Οι αλλαγές που επήλθαν στη Γεωπονική Σχολή και στα πανεπιστήμια γενικότερα μετά την πτώση της δικτατορίας, ανέτρεψαν μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα αγκυλώσεις και στρεβλώσεις πολλών δεκαετιών. Το βασικότερο, επανέφεραν με νέους όρους τα πανεπιστήμια στο κέντρο των κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων προδιαγράφοντας ένα μέλλον που είχε σε μεγάλο βαθμό καθοριστεί από το περιεχόμενο της ρήξης που προηγήθηκε. Αυτό από μόνο του άνοιξε ένα καινούργιο κεφάλαιο στην ιστορική τους δυναμική.

Το παρόν κείμενο δημοσιεύτηκε πρώτη φορά ως εξής: Δημήτρης Παναγιωτόπουλος, «Πανεπιστήμιο και Δικτατορία στην Ελλάδα. Οι επιπτώσεις της δικτατορίας στη δομή και λειτουργία της Ανώτατης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών», περιοδικό Αναδρομές, Αφιέρωμα: Νεολογία και Δικτατορία '67-74, έκδοση EMIAN, ετήσια έκδοση, τεύχος 1 (Δεκέμβριος 2010), σ. 177-187.

¹ Για το ζήτημα της κατάργησης και μεταφοράς της Α.Γ.Σ.Α., ως μου επιτραπεί η παραπομπή στο Δ. Παναγιωτόπουλος, Γεωργική Εκπαίδευση και Ανάπτυξη. Η Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών στην ελληνική κοινωνία 1920-1960, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2004, σ. 167-174 και 220-221.

² Κ. Κριμπίας, Η Ανώτατη Παιδεία τον καιρό της χούντας, ανάτυπο από το περιοδικό Αντί, 1998, σ. 49.

- ³ Για τις πολλαπλές όψεις της σχέσης αυτής και τη σύγκρουση στόχων που χαρακτηρίζει τη λειτουργία των πανεπιστημίων κάτω από δικτατορικά καθεστώτα, βλ. J. Connelly-M. Grüttner (edit.), *Universities under dictatorship*, Pennsylvania State University Press, 2005.
- ⁴ Μην ξεχνάμε και την παρουσία του Κυβερνητικού Επιτρόπου εντός της Σχολής από το 1969, ο οποίος επιτηρεί και εποπτεύει όλες τις δραστηριότητες εντός της Σχολής, λαμβάνει μάλιστα μέρος και στις συνεδρίες της Συνέλευσης των Καθηγητών και διατηρείται μέχρι και τον Δεκέμβριο του 1973, οπότε και καταργείται, Ιστορικό Αρχείο Γ.Π.Α., Πρακτικά Συνέλευσης των Καθηγητών (Π.Σ.Κ. στο εξής), συν. 984/12-12-1973.
- ⁵ Το Σεπτέμβριο του 1969, στην πρώτη συνεδρία της Συνέλευσης των Καθηγητών της Σχολής μετά τις θερινές διακοπές, υιοθετείται ψήφισμα το οποίο «ομοφώνως καταδικάζει τοιούτου είδους δυναμιτιστικές ενεργείες οποθενδήποτε προερχομένης, πολύ δε περισσότερο όταν προέρχονται από ακαδημαϊκούς διδασκάλους, οίτινες δέον ν' αποτελούν υπόδειγμα ήθους, ευθύνης, ευπρεπείας και πατριωτισμού» (βλ. Π.Σ.Κ., συν. 807/10-09-1969).
- ⁶ Ο Καθηγητής Γεωργικής Οικονομίας Δ. Αθανασάτος παραπέμφθηκε στο Ειδικό Πειθαρχικό Συμβούλιο του αρθ. 10 της από 3-9-1974 Συντακτικής Πράξης, Φ.Ε.Κ. 237/1974, τέθηκε σε διαθεσιμότητα από 3-9-1974 μέχρι 31-8-1976 και του επιβλήθηκε η ποινή της πρόσκαιρης απολύσεως για ένα έτος (1975-76). Ανέλαβε και πάλι υπηρεσία το Σεπτέμβριο 1976 και αποχώρησε λόγω ορίου ηλικίας τον Αύγουστο 1984. Διατέλεσε, επίσης, Πρύτανης της Σχολής το έτος 1979-1980.
- ⁷ Συγκεκριμένα αναφέρουν ότι: «Εις περιπτώσιν καθ' ην μέλος τι της Συνελεύσεως των Καθηγητών της Σχολής θα εΐχεν ενδεχομένως κατά νου να γράψη το όνομά μου εις ψηφοδέλτιον τι, είτε δια την εκλογήν Πρυτάνεως είτε δια την εκλογήν Αντιπρυτάνεως, παρακαλώ να μη πραγματοποιήσῃ την πρόθεσίν του διότι, δια σοβαρούς λόγους υγείας, δεν πρόκειται να δεχτώ υποψηφιότητα δι' οιονδήποτε αξίωμα», (βλ. Π.Σ.Κ., συν. 961/9-5-1973).
- ⁸ «κομμουνιστάι...παράγοντες πρώων αστικών κομμάτων...εκπρόσωποι μηδενιστικών τάσεων...δάκτυλοι ξένων συμφερόντων πέραν του κομμουνισμού».
- ⁹ Π.Σ.Κ., συν. 961/9-5-1973.
- ¹⁰ Βλ. Β. Καπετανγιάννη, «Η πορεία του φοιτητικού κινήματος και οι εκδηλώσεις», Ελληνική Αριστερά, (Μάρτιος 1967), τ. 44, όπως αναφέρεται στο Άννη Βρυχεά-Κώστα Γαβρόγλη, *Απόπειρες μεταρρύθμισης της ανώτατης εκπαίδευσης 1911-1981*, Θεσσαλονίκη, Σύγχρονα Θέματα, 1982, σ. 53. Επίσης, η εφημερίδα Αυγή σε πρωτοσέλιδο άρθρο της κάνει λόγο για «Μαθήματα Στρατοδικείου στη Γεωπονική», «πρωτοφανή» γεγονότα και «κατάργηση της ελεύθερης εκφράσεως της σκέψεως», βλ. φύλλο της 17ης Δεκεμβρίου 1966.
- ¹¹ Γ. Μητροφάνης, «Το φοιτητικό κίνημα. Πολιτικά κινήματα-Οργανώσεις νεολαίας», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000* (επιμ. Βασ. Παναγιωτόπουλος), τ. 9, Νικητές και Ηττημένοι 1949-1974, Αθήνα, έκδοση Τα Νέα-Ελληνικά Γράμματα, 2004, σ. 143-150, ιδίως σ.147.
- ¹² Πρόκειται, φυσικά, για την Πανελλήνια Αντιδικτατορική Οργάνωση Σπουδαστών «Ρήγας Φερραΐος», που εξέδιδε και τον παράνομο «Θούριο», της οποίας οι «Αρχαί Ασφαλείας» πέτυχαν «την εξάρθρωσιν κλημακίου της οργανώσεως ταύτης και προέβησαν εις την σύλληψιν των σημαντικότερων στελεχών της», μεταξύ των οποίων και αρκετοί φοιτητές των οποίων επισυνάπτεται ονομαστικός κατάλογος με το αίτημα της οριστικής διαγραφής τους από τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας, (βλ. Ιστορικό Αρχείο Γ.Π.Α., Φάκελοι Φοιτητών, προσωπικός φάκελος φοιτητή Α. Μαργαρίτη).
- ¹³ Βλ. Π.Σ.Κ., συνεδρία 792/12-02-1969.
- ¹⁴ ΗΜ. Παραλή συνελήφθη στις 16-11-1968, καταδικάστηκε από το Έκτακτο Στρατοδικείο Λάρισας το 1969, το ίδιο έτος αποβλήθηκε από τη Σχολή και αποφυλακίστηκε στις 23-8-1973. Τα στοιχεία αντλήθηκαν από τα Π.Σ.Κ., συνεδρία 807/10-09-1969, καθώς και τον προσωπικό της φάκελο.
- ¹⁵ «...διότι ούτοι υπέστησαν καταπίεσιν τινές δε και κακήν μεταχείρισιν(sic)...», βλ. Π.Σ.Κ., έκτακτη συνεδρία 1023/31-01-1975.

- ¹⁶ Ν.Δ. 93 «Περί των δικαιωμάτων και των καθηκόντων των φοιτητών των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων», Φ.Ε.Κ. 8/22-01-1969, τεύχος Α'.
- ¹⁷ «Η επί τιμι των υπό της κειμένης νομοθεσίας της αφορώσης εις την ασφάλειαν του κοινωνικού καθεστώτος προβλεπομένων αδικημάτων καταδίκη του φοιτητού, συνεπάγεται την ποινήν της από του Πανεπιστημίου διαρκούς αποβολής, επιβαλλομένην υπό της Συγκλήτου άμα τη καθ' οιονδήποτε τρόπον γνωστοποιήσει αυτή της καταδίκης και ανεξαρτήτως της διάρκειάς της υπό του Ποινικού Δικαστηρίου καταγιγνωσκομένης ποινής», βλ. άρθρο 2 του Ν.Δ. 93.
- ¹⁸ Ο φοιτητής καταδικάστηκε για παράνομη κατοχή εκρηκτικών υλών και για «απειθεία εις Δ/γην Στρατιωτικής Αρχής, πράξεων τελεσεθισίων εν Αθήναις κατά το από του μηνός Δεκεμβρίου 1968 μέχρι αρχών Ιανουαρίου 1969 χρονικόν διάστημα», βλ. προσωπικό φάκελο φοιτητή.
- ¹⁹ Π.Σ.Κ., συνεδρία 813/26-11-1969. Να σημειωθεί ότι οι ποινές αυτές επιβλήθηκαν βάσει των διατάξεων των άρθρων 120 και εξής του Ν. 5343/1932, όπως αυτές αντικαταστάθηκαν με το Ν. Διάταγμα 93/1969.

- ²⁰ Π.Σ.Κ., συνεδρίες 944/20-12-1972 και 963/23-5-1973, καθώς και τον προσωπικό φάκελο του φοιτητή.
- ²¹ Συγκεκριμένα, οι κατηγορίες ήταν « επί α) εκρήξει και απόπειρα εκρήξεως κατ' εξακολούθησιν, β) διακεκριμένη φθορά ξένης ιδιοκτησίας, γ) κατοχή εκρηκτικών υλών και δ) κατοχή όπλων και πυρομαχικών» και καταδικάστηκε σε ποινή κάθειρξης 12 ετών και 15 ημερών και στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων επί τριετία.
- ²² Βάσει του Π.Δ. 168/1973 «Περί χορηγήσεως αμνηστίας» (ΦΕΚ 186/20-8-1973, τ. Α') και περιλάμβαναν ακόμη τις περιπτώσεις των: Μαργαρίτη Αντωνίου, Τζεμπελίκου Καλλιόπη και Παραλή Μαργαρίτα, (βλ. και Π.Σ.Κ., συν. 976/17-10-1973).
- ²³ Βάσει του Α.Ν. 516/1948, όπως αντικαταστάθηκε με τη Θ/1967 Συντακτική πράξη.
- ²⁴ «Εκτοτε διήγε φιλησώχως και νομιμοφρόνως, δι' ο το έτος 1950 απεχαρακτήρισθη, εξακολούθων έως τούδε να διάγη νομιμοφρόνως», συμπληρώνει χαρακτηριστικά το έγγραφο της Γενικής Διεύθυνσης Εθνικής Ασφαλείας με ημερομηνία 4 Φεβρουαρίου 1965. Περιέχεται στη σειρά: Φάκελοι Προσωπικού-Καθηγητές, προσωπικός φάκελος Καθηγητή Γ. Βουδούρη.
- ²⁵ Στο ίδιο.
- ²⁶ Για την εκλογή του, Π.Σ.Κ., συν. 1016/25-10-1974. Το 1976 παραιτήθηκε από τη θέση του στην Α.Γ.Σ.Α., διότι εκλέχτηκε Καθηγητής Φυσικής στο Ε.Μ.Π. όπου διατέλεσε και Πρύτανης.
- ²⁷ Τα στοιχεία προέρχονται από το βιβλίο του Γιάννη Καλιονίση, Θεόφιλος Κ. Φραγκόπουλος, που κυκλοφόρησε το 1998 από το Γεω-

πονικό Πανεπιστήμιο με πρόλογο του Ομότιμου Καθηγητή και πρώην Πρύτανη Αθ. Πουλοβασιλή.

- ²⁸ Βλ. απόρρητο πόρισμα που περιλαμβάνεται στον προσωπικό του φάκελο, Φάκελοι Προσωπικού-Βοηθεί, προσωπικός φάκελος Κ. Κατσιμπα.
- ²⁹ Να σημειωθεί ότι αυτή αποτελεί την «κομμή» εκδοχή του επεισοδίου από τον Κ. Κατσιμπα. Σύμφωνα με την κατάσταση του ανθρώπου της Ασφάλειας, ο Κ. Κατσιμπα του είπε «Ηρθαμε εδώ να μορφωθούμε και αφήστε μας να κάνουμε τη δουλειά μας» και του απάντησε ότι «με την ομιλίαν του κ. Φαράκη και αυτός [ο Κατσιμπα] και οι λοιποί θα παραμορφωθούν», στο ίδιο.
- ³⁰ Ο Β. Κουγιές υποστηρίζει ότι ο Κ. Κατσιμπας υπηρετεί στο δημόσιο επί 32 έτη «χωρίς να έχη δώσει την παραμικράν αφορμήν» και αναφέρεται εκτενώς στους τομείς στους οποίους διακρίθηκε καταλήγοντας: «θα νδύνατο, εάν το είχαν επιδιώξη, να κατείχε θέσιν εις την εκπαιδευτικήν ιεραρχίαν, πολύ ανωτέραν της του Βοηθού». Επομένως, θεωρεί αδικία την επιβολή οποιασδήποτε ποινής, αφού «ήδη και μόνη η έναρξις της διαδικασίας του πειθαρχικού ελέγχου υπήρξεν κυριολεκτικώς πλήγμα δια τον ιδιαιτέρως ευθικτον Κ. Κατσιμπα» και ακόμη: «Δεν δύναμαι να αποδώξω την πεποίθησίν μου, ότι αυτή συνέβηεν εις τον σοβαρόν κλονισμόν της υγείας του», Πρακτικά Πενταμελούς Πειθαρχικού Συμβουλίου Βοηθητικού Διδακτικού και Διοικητικού Προσωπικού της Α.Γ.Σ.Α., συν. 25ης Ιουνίου 1973, προσωπικός φάκελος Κ. Κατσιμπα.
- ³¹ Στο ίδιο.
- ³² Π.Σ.Κ., συν. 1023/31-01-1975.

Θεόφιλος Κ. Φραγκόπουλος (1917-1969)

Στιγμές από τη ζωή του και η ιστορία μιας φωτογραφίας

κείμενο:

ΓΙΩΡΓΟΣ ΖΕΒΕΛΑΚΗΣ
ΓΕΩΠΟΝΟΣ

Αργησα να τον γνωρίσω και να συνδεθώ ηρωσικά μαζί του. Βέβαια, από τα πρώτα χρόνια των σπουδών μου στη Γεωπονική Σχολή Αθηνών, είχα πληροφορηθεί για έναν ιδιόρρυθμο επιστήμονα με κοντά κουρεμένα μαλλιά και καμπαρτίνα με σκωμένους γιακάδες χειμώνα καλοκαίρι. Τον έβλεπα καθημερινά να πηγαίνει βιαστικά, σχεδόν τρέχοντας, από το εργαστήριό του της Γεωργικής Χημείας στο κεντρικό κτήριο της Σχολής.

Αρχές της δεκαετίας του 1960, τα τελεματωμένα προβλήματα των γεωπονικών σπουδών και η ανάγκη αντιμετώπισής τους, έγιναν η αιτία να συστήσουμε μια ερευνητική ομάδα σπουδαστών που θα χαρτογραφούσε το χώρο και θα πρότεινε λύσεις. Τότε απευθυνθήκαμε στον Θεόφιλο Φραγκόπουλο, ο οποίος δεν ήταν μόνον το πιο ευήκοον ους από το επιστημονικό διδακτικό προσωπικό, αλλά και ένας άνθρωπος με πολλά ενδιαφέροντα και ολική ορατότητα, ιδιαίτερο χιούμορ και πολύ κοντά στην

φοιτητική ψυχολογία. Δεν θυμάμαι, δεν είχε φαίνεται για μένα σημασία, ποιος μεσολάβησε και έκανε τις συστάσεις όταν τον επισκέφθηκα στο Εργαστήριο. Συμβαίνει μερικές φορές με κάποιους ανθρώπους να νομίζουμε ότι τους ξέρουμε πριν ακόμη τους γνωρίσουμε, σαν να ζήσαμε μαζί τους σε παρελθόντα χρόνο. Η σχέση μου μαζί του ήταν από την αρχή όπως δύο παλιών γνώριμων που τους χώριζε βέβαια κάποια διαφορά ηλικίας.

Η πρώτη επίσκεψη στο γραφείο, η μορφή του και ο περιβάλλων χώρος, παραμένουν στη μνήμη μου μέχρι σήμερα. Υπήρξε μάλιστα μια φωτογραφία που, αν και τραβήχτηκε αργότερα, ακινητοποίησε εκείνη την εικόνα. Σ' αυτήν γυρνάει ο νους μου όταν τον σκέφτομαι, αφετηρία και τέλος. Η φωτογραφία αυτή που μοιάζει να γίνεται συγχρόνως η επικεφαλίδα και η κατακλείδα της ζωής του, η υπερηφάνεια ενός ευαίσθητου επιστήμονα και οι ενοχές των φίλων του, ο τίτλος και το επίκεντρο της αφήγησής μου, έχει τη μικρή της ιστορία.

1. Ο χώρος που εργάστηκε ο Θ. Φραγκόπουλος. 2. Γιώργος Ζεβελάκης, Κώστας Φλέγκας, Μανώλης Συμβουλάκης

Εκτός από τα μαθήματα και το πρόγραμμα σπουδών ενδιαφερόμασταν και για τις συνθήκες της φοιτητικής ζωής, όπως η κατάσταση των αιθουσών και των εργαστηρίων, η εστία και τα μαγειρεία, το κυλικείο κ.α.. Ο αξέχαστος συνάδελφος Μιχάλης Μειμάρης ανέλαβε, εξοικειωμένος με τη μηχανή, να φωτογραφήσει τους χώρους. Επισκεπτόμενος το Εργαστήριο Γεωργικής Χημείας που το θεωρούσαμε υπόδειγμα ευταξίας και λειτουργικότητας, περιέλαβε στη φωτογράφιση και τον επιμελητή του Θεόφιλο Φραγκόπουλο. Εντελώς ασυνήθιστη ενέργεια για τα ήθη της εποχής. Τα μέλη του διδακτικού προσωπικού δεν ξέρω ποτέ να φωτογραφηθήκαν από φοιτητές, αυτό γινόταν μόνο από διαπιστευμένο φωτογράφο που συμμετείχε και στις διάφορες εκπαιδευτικές εκδηλώσεις. Ο επιμελητής όχι μόνο δέχτηκε να φωτογραφηθεί αλλά και πόζαρε καθισμένος στο γραφείο του. Ποιος θα το φανταζόταν πως εκείνη η φωτογραφία θα αποδεικνυόταν η μοναδική που σώθηκε και ότι, μετά το 1969, λόγω του γνωστού τραγικού τέλους του, θα αποκτούσε και ιστορικό ενδιαφέρον. "Είχε πρωθύστερη η μορφή του σημασία". Θα επανέληθα αργότερα στην τελική πράξη.

Συνεχίζω επιλέγοντας να παρουσιάσω κάποιες συναντήσεις μας που αποκαλύπτουν το εύρος γνώσεων και ενδιαφερόντων, τις εμμονές του, την επιστημονική του συγκρότηση, τη δημοκρατική και καλλιτεχνική του ευαισθησία και τον ανεξάρτητο και παιγνιώδη χαρακτήρα του. Συναντήσεις όπως τις συγκράτησα προσθέτοντας λίγα ιστορικά συμφραζόμενα της εποχής.

Οι γνώσεις του στη γεωγραφία ήταν γνωστές, ξέραμε και ότι ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για τις χώρες της Άπω Ανατολής αλλά δεν φανταζόμασταν πόσο είχε εμβαθύνει στη διένεξη Κίνας - Ινδιών το 1962. Ο τρόπος όμως που μας ανέηψε τα γεγονότα, ένα βράδυ στο σπίτι του στο Κοιλιανάκι, ήταν σαν μάθημα ενός έμπειρου αξιωματικού επιχειρήσεων. Κι όμως εκείνος δεν είχε υπηρετήσει στο στρατό ξηράς αλλά στο ναυτικό ως γιος ναυάρχου. Σχεδίασε πρόχειρα το χάρτη των συνόρων της Κίνας με το Θιβέτ και τοποθέτησε τα φυλάκια των αντιμαχομένων ένθεν και ένθεν της ουδέτερης γραμμής Μακμαόν. Οι Ινδοί, μας έδειξε, είχαν προχωρήσει πιο πέρα από την ουδέτερη γραμμή, είχαν προσπεράσει τα πενήντα περίπου κινεζικά φυλάκια και τα είχαν εγκλωβίσει. Ο κινεζικός στρατός αντέδρασε και έφτασε μέχρι τη γραμμή Μακμαόν ανακτώντας την επικοινωνία με τα συνοριακά του φυλάκια. Μας εξήγησε ότι δεν ήταν ρεαλιστικά εφικτή η λύση μέσω του ΟΗΕ, θέση που υποστήριζε η ΕΣΣΔ. Η καθυστέρηση στη λήψη και την εφαρμογή μιας οποιασδήποτε απόφασης, θα οδηγούσε στο θάνατο από αστία τους Κινέζους φρουρούς. Και έπαιρνε αυτή τη θέση ενώ στην σινοσοβιετική διένεξη εκείνου του καιρού ήταν πιο κοντά στους Σοβιετικούς. Ο Κώστας Κριμπάς, που του ανέφερα πρόσφατα το περιστατικό,

απορούσε πώς ο Θεόφιλος Φραγκόπουλος είχε τότε, κατά την διάρκεια των γεγονότων, συγκεντρώσει τόσες πληροφορίες, χωρίς ιντερνέτ.

Οι καθηγητές της Γεωπονικής δεν έμειναν έξω από την κριτική και τα πειράγματά του. Σατίριζε την ανεπάρκεια ορισμένων, όπως ενός καθηγητή τεχνολογικού μαθήματος που θεωρούσε ότι τα σαγκουίνια προέρχονταν από διασταύρωση πορτοκαλιάς με ροδιά! Τον ενοχλούσε και η αυστηρή εθιμοτυπία μεταξύ καθηγητικού και κατώτερου προσωπικού και δεν έχανε ευκαιρία να τη διακωμωδήσει. Είχα παρευρεθεί σε μια τέτοια σκηνή την ημέρα της γιορτής του Αγίου Κωνσταντίνου. Ο πολύ σοβαρός και απόμακρος καθηγητής είχε επισκεφθεί το Εργαστήριο Γεωργικής Χημείας για να ευχηθεί στον βοηθό γεωπόνο Κώστα Μπόβη ο οποίος απουσίαζε. Εισερχόμενος ρώτησε πού είναι ο εορτάζων. Ο Θεόφιλος Φραγκόπουλος, σαν να το περίμενε, έδειξε τον παρασκευαστή Κώστα Δάλλη. Ο καθηγητής αμήχανος τον χαιρέτισε δια χειραψίας υπό τα μειδιάματα των γύρω.

Ενδιαφερόταν για τη συμπεριφορά των καθηγητών προς τους φοιτητές και είχε ενοχληθεί κάποτε από ένα ακραίο και μοναδικό στα χρονικά της Σχολής φαινόμενο. Ένας καθηγητής μεροληπούσε στη βαθμολόγηση των εξετάσεων για λόγους πολιτικούς. Δεν έφτανε η, γνωστή σε όλους, επιστημονική του ανεπάρκεια αλλά θέλει να εισάγει και διακρίσεις στην εκπαίδευση, έλεγε ο Θεόφιλος Φραγκόπουλος. Κατέβασε από τη βιβλιοθήκη του Εργαστηρίου ένα βιβλίο του Γάλλου επιστήμονα Emmanuel de Martone για τα κλίματα. Ο κύριος καθηγητής, συνέχισε, έχει αντιγράψει αυτό το κλασικό σύγγραμμα για το σύστημα Ντε Μαρτόν αλλά παρανόησε τη βασική διάκριση των κλιμάτων όπως την εννοούσε ο συγγραφέας. Στη διαδοχή των κλιμάτων η ονομασία δεν δινόταν με ουσιαστικό αλλά με επιθετικό προσδιορισμό. Και εξήγησε τη μεγάλη διαφορά. Τα κλίματα δεν λέγονται Ελλάδα, Σμύρνη, Παντζάπ, Αλγερίας γιατί η κάθε χώρα έχει πολλά και μόνον ένας τύπος απ' όλα είναι αντιπροσωπευτικός στην παγκόσμια κλιματική κατάταξη. Ελληνικός, Ιοιπός, τύπος, Σμυρναϊκός, Παντζαπικός κ.ο.κ.. Το θέμα διαδόθηκε μεταξύ των φοιτητών και έφτασε και στο διδακτικό προσωπικό. Υπήρξε η σκέψη να δημοσιευτούν σε αντιπαράθεση τα δύο κείμενα στην "Πανσπουδαστική", που είχε πανελλήνια κυκλοφορία, αλλά άλλες προτεραιότητες μας εμπόδισαν. Οι "εκτροπές" του Κ. καθηγητή πάντως σταμάτησαν.

Τον Μάρτιο του 1966 παρακολούθησε την προβολή του Ιβάν του Τρομερού του Σεργκέι Αϊζενστάιν. Ήταν ενθουσιασμένος με την ταινία και μας προέτρεψε να τη δούμε. Είχε δει τον "Ιβάν" και όταν πρωτοπροβλήθηκε στην Αθήνα είκοσι χρόνια πριν, το 1946, και διαπίστωσε ότι τότε παίχτηκε κουτσουρεμένη, χωρίς το σημαντικό δεύτερο μέρος. Το θυμόταν καρέ

καρέ και δεν μπορούσε να καταλάβει από ποιους και γιατί κόπηκε. Εκείνη τη βραδιά στο σπίτι του, νομίζω, μας μίλησε και για την ταινία του νέου τότε σκηνοθέτη Δημήτρη Κοληλάτου "Ο θάνατος του Αλέξανδρου". Του άρεσαν οι ηθοποιοί που έπαιζαν φυσικά σαν καθημερινοί άνθρωποι. Είχε και ιδιαίτερη μουσική καλλιέργεια, του άρεσε κυρίως η όπερα. Κι ενώ γενικά ήταν μελαγχολικός, μας έβαζε και ακούγαμε κωμικές όπερες δείχνοντας προτίμηση στην Εύθυμη Χήρα του Λέχαρ. Επιβεβαίωσε αυτό που έγραψε ο Τέλλιος Άγκρας για τον Καρυωτάκη τρία χρόνια μετά την αυτοκτονία του: «Η μελαγχολία είναι πιο πρόσφορη στην ευθυμία, από την καθαυτή ευθυμία που καταντά άβαθη, ξώδεμη και μηχανική».

Λίγες μέρες μετά την 21^η Απριλίου, προσεχτικά αυτή τη φορά τον επισκεφθήκαμε στο σπίτι του με τους συμφοιτητές μου Αντώνη Μαργαρίτη και Γιάννη Αλεξανδράτο. Ήταν αναστατωμένοι, κλπνιζε νευρικά το ένα μετά το άλλο τσιγάρο που του πρόσφερα, μας ρωτούσε αν έγιναν συλλήψεις σπουδαστών της Σχολής και επαναλάμβανε: και τώρα τι κάνουμε. Μας μίλησε και για τον καθηγητή Νίκο Ρουσόπουλο που ήταν πολύ απογοητευμένος. Του ζητήσαμε να μας υποδείξει χημικά σκευάσματα που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε αντιδικτατορικές ενέργειες. Του άρεσε η ιδέα, αλλιά ήθελε προηγουμένως να σκεφθεί και να συμβουλευτεί τη σχετική βιβλιογραφία. Περάσαμε την επομένη μαζί με τον Αριστέδη Μανωλάκο, ακούσαμε τις προτάσεις του κι εγώ κράτησα σημειώσεις: «Να προμηθευτείτε από το φαρμακείο του Μπακάκου μια μικρή ποσότητα, γιατί είναι πολύ ακριβό, μεταλλικό νάτριο, κοστίζει 2.000 δρχ περίπου το κιλό. Αντιδρά έντονα με το νερό, εκλύεται ακαριαία υδρογόνο το οποίο εν συνεχεία αναφλέγεται. Αν πέσει στα νερά της Ομόνοιας θα πάρουν φωτιά. Αν θελήσετε να διαλύσετε μια συγκέντρωση σε κλειστό χώρο, δεν έχετε παρά να αναμίξετε αραιό υδροχλωρικό οξύ μεθειούχο σίδηρο. Λίγο οξύ σ' ένα μπουκαλάκι και λίγη μαύρη σκόνη σιδήρου εύκολα βρίσκονται και δεν δίνουν στόχο. Αμέσως θα παραχθεί υδροθείο και θα βρωμίσει όλη η αίθουσα, είναι βέβαια αέριο πολύ βαρύτερο από τον ατμοσφαιρικό αέρα και γι' αυτό δεν θα κινδυνεύσει κανείς να το εισπνεύσει». Δεν μας ενθουσίασαν οι προτάσεις του και δεν δώσαμε συνέχεια. Θέλαμε πιο δυνατά ποτά για να ικανοποιήσουμε την αντιδικτατορική μας δίψα.

Λίγους μήνες αργότερα, τον Γενάρη του 1968, στρατεύθηκα και έχασα κάθε επαφή μαζί του. Υπηρετούσα στη Βέροια όταν ένα πρωινό, τέλος Μαρτίου 1969, έφτασε το θλιβερό μαντάτο: Αυτοκτόνησε ο Θεόφιλος Φραγκόπουλος. Την πληροφορία έφερε από την Αθήνα από όπου ήρθε επί τούτοις, ο συνάδελφος Γιώργος Ζαχαρόπουλος. Τον επόμενο χρόνο μόλις απολύθηκα έσπευσα να ερευνήσω τις συνθήκες και τους λόγους που οδήγησαν τον αγαπημένο μας δάσκαλο και φίλο στην ύστατη πράξη. Πρώτα επισκέφθηκα την μητέρα του την οποία γνώριζα από τις συναντήσεις στην οδό Σκουφά όταν έμενε προσωρινά με τον γιο της. Είχε μετακομίσει στη νεόκτιστη πολυκατοικία της Καρνεάδου 19. Ήταν ολιγομίλητη, αναφερόταν στον Θεοφιλάκο της και στις παραξενιές του σαν να ήταν παρών. Για το γεγονός δεν έκανε κουβέντα. Επανήλθα στη Γεωπονική γιατί είχα αφήσει κάτι υπόλοιπα μαθημάτων και συνέλεξα πολλές πληροφορίες. Τον νεκρό είχε βρει το πρωί της Παρασκευής 28 Μαρτίου 1969 ο Κώστας Δάλλης: «Τον είδα γεμμένο στο γραφείο του, είχε κτυπήσει στο πρόσωπο, θα πρέπει να ήπια το φάρμακο όρθιος και απότομα να έπεσε. Είχε αφήσει ιδιόχειρο σημείωμα. Το χαρτί το πήρε η Ασφάλεια και το έβαλε σ' ένα φάκελο, δεν τον κατέστρεψε, όπως είπαν κάποιον». Διατύπωσα στο παρελθόν την άποψή μου για το τραγικό γεγονός και την παραθέτω ως έχει: Ήταν απόλυτος στις ιδέες του, με έμφυτη ευγένεια και απρόθυμος για ελιγμούς. Η ανάκρισή του στην Ασφάλεια την προηγουμένη του τραγικού τέλους ήταν για τον υπερήφανο επιστήμονα, γιο ναυάρχου, αβάσταχτη δοκιμασία. Τον έλεγχο που του άσκησε ένας βάνουσος αστυνομικός (Κ. Καραπαναγιώτης;) θεώρησε υψίστη ταπείνωση, εξευτελισμό, εκμηδένιση.

Επαναφέρω σ' αυτό το σημείο την φωτογραφία του Μιχάλη Μειμάρη που είχε απαθανάτισει, λίγα χρόνια πριν, τον Θεόφιλο Φραγκόπουλο στο

γραφείο του, εκεί ακριβώς που επέλεξε ν' αφήσει την τελευταία του πνοή, με μια πράξη που στρεφόταν ευθέως κατά του καταπιεστικού καθεστώτος. Ήταν ο μοναδικός νεκρός της δικτατορίας μέσα σε πνευματικό ίδρυμα. Η ημερομηνία συμπίπτει με τη δήλωση του Γιώργου Σεφέρη της 28 Μαρτίου 1969 η οποία κατέληξε: «*Βλέπω μπροστά μου τον γκρεμό όπου μας οδηγεί η καταπίεση που κάλυψε τον τόπο. Αυτή η ανωμαλία πρέπει να σταματήσει. Είναι Εθνική επιταγή*».

Θα επανέληθα στο τραγικό γεγονός μεταφέροντας μια συνομιλία με τον καθηγητή Νικόλαο Ρουσόπουλο τον οποίο επισκέφθηκα στο σπίτι του στην οδό Δροσοπούλου της Κυψέλης, το 1971. Αψυχολόγητα και αυθόρμητα του μετέφερα τα λόγια του Θεόφιλου Φραγκόπουλου την πρώτη φορά που τον είδα αμέσως μετά την κήρυξη της δικτατορίας τον Απρίλιο 1967. Τον είχα ρωτήσει τι κάνει ο καθηγητής και ο Θ. Φ. μου απάντησε: Φαίνεται πολύ στεναχωρημένος με την κατάσταση. Μου είπε «πως το πιο απαραίτητο που πρέπει να έχομε στην τσέπη μας είναι ένα μπουκαλάκι υδροκυάνιο». Όταν το άκουσε δάκρυσε και σιώπησε για λίγο. Όταν συνήλθε παρουσίασε μέσα από ένα περιστατικό την ψυχολογία του στενού του συνεργάτη τον οποίο γνώριζε από μαθητή στην Κέρκυρα. «Κάποτε τον ρώτησα με την άνεση που είχα πώς επιστρέφει με τα πόδια από την Σχολή στο σπίτι του, ποιους δρόμους παίρνει και άρχισε να περιγράφει την καθημερινή διαδρομή του: Ιερά Οδό, Μεγάλου Αλεξάνδρου, Πλατεία Καραϊσκάκη, Αγίου Κωνσταντίνου, Ομόνοια, Πατησίων, Ακαδημίας και σταματώ στο βιβλιοπωλείο Θεμέλιο στην στοά της Όπερας. Εκεί ακριβώς απέναντι, τον δέκομα, είναι η Ιατροδικαστική Υπηρεσία και μου έχουν στείλει να αναλύσω αυτό το μικρό φιαλίδιο των λίγων κυβικών εκατοστών. Θα ήθελα να το παραδώσετε στον κύριο Αγιουτάντη που το περιμένει. Αντέδρασε έντονα. Πώς τοιμάτε να μου το ζητάτε, είπε και έφυγε κτυπώντας πίσω του την πόρτα. Αυτός ήταν ο Θεόφιλος Φραγκόπουλος. Υψηλή συναίσθηση αξιοπρέπειας, αυστηρή τήρηση των κανόνων και διατήρηση των ορίων προς όλους, μακριά από συναλλαγές και εξαρτήσεις.

Από τα τεκμήρια της αυτοχειρίας έλειπε το χειρόγραφο σημείωμα. Το βρήκα μετά την πτώση της δικτατορίας στο φάκελο της υπόθεσης που φυλασσόταν στο Αρσάκειο. Αξιοποιήθηκε πολλαπλώς και έτυχε μεγάλης δημοσιότητας. Περιείχε δύο έννοιες "Καλύτερα να πεθαίνεις όρθιος παρά να ζης γονατιστός." και "Οι φίλοι μου να εκδικηθούν τον θάνατό μου." Ο ποιητής και κριτικός Τέλλιος Άγκρας αναλύει σε βάθος τις δύο έννοιες στην περίπτωση του συνομηλικού του αυτόχειρα Κώστα Καρυωτάκη. Το πρώτο αξίωμα απηχεί την ιδέα της αυτοκτονίας στην Ευρώπη που «βγαίνει μέσα από την στωική φιλοσοφία, από τον Επίκτητο και τον Μάρκον Αυρήλιο, ωςάν μια διαμαρτυρία της εσωτερικής ελευθερίας και αυτοδιαθέσεως, ωςάν μια κύρωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας». Το δεύτερο αξίωμα σχετίζεται με την τελετουργική ιαπωνική αυτοκτονία που έχει τον χαρακτήρα διαμαρτυρίας και εκδίκησης. «Κι αλλοίμονο στο κοινωνικόν εκείνο άτομον, που εξ αιτίας του αυτοκτονεί κάποιος άλλος Είναι το ίδιο, ωςάν να θανατώνεται μαζί κι ο αίτιος, αισχρά και αμετάκλητα»¹.

Αισθάνθηκα την ανάγκη τα τελευταία χρόνια να δημοσιοποιήσω σε διαδοχικά κείμενα και ομιλίες τις σκέψεις μου για τον αφανή επιμελητή της Γεωργικής Χημείας. Υπάρχουν πρόσωπα που η διαδρομή τους ολοκληρώνεται με τον θάνατό τους και οι αναφορές γίνονται στην βιοεργογραφία τους. Με τον Θεόφιλο Φραγκόπουλο δεν συμβαίνει το ίδιο. Ο χώρος, ο τρόπος και η κρίσιμη ώρα που διάλεξε να φύγει απ' τη ζωή, η αναγεννησιακή και μυστηριακή του προσωπικότητα, καθώς και η επιρροή που άσκησε στους γύρω του, ανανεώνουν διαρκώς το ενδιαφέρον και διατηρούν ζωντανή τη μνήμη του. Φέτος, εκατό χρόνια από τη γέννηση και πενήντα περίπου από τον θάνατό του, ήρθε η ώρα να γίνει μια συνθετική εργασία για "το πιο τίμιο –την μορφή του".

¹ «Τα Νέα Γράμματα», αρ. 12, Δεκέμβριος 1935

Θεόφιλος Κ. Φραγκόπουλος (1917-1969)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΟΠΙΣΗΣ
ΓΕΩΠΟΝΟΣ

Καλύτερα να πεθαίνεις ζωντανός
Παρά να ζήνεις νεκρός

Ο Θεόφιλος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1917. Ήταν γιός του ναύ-αρχου Κωνσταντίνου Φραγκόπουλου και της Αγγελικής, το γένος Παλαιολόγου. Τελείωσε τις γυμνασιακές του σπουδές το 1934 με άριστα και τον ίδιο χρόνο μπήκε πρώτος στην Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών (Α.Γ.Σ.Α.). Το 1937 έγινε συνέλευση της Α.Γ.Σ.Α. με τη Γεωπονική και Δασολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. έτσι συνέχισε εκεί τις σπουδές του και απεφοίτησε με άριστα το 1939. Από το 1939 μέχρι το 1945 υπηρέτησε στο πολεμικό Ναυτικό ως έφεδρος υπαξιωματικός και ακολούθησε το στόλο κατά τη φυγή του στην Αίγυπτο. Μετά την απόλυσή του διορίστηκε στο Υπ. Γεωργίας ως κοινοτικός Γεωπόνος στη Δ/ση Γεωργίας Κερκύρας και απεσπάσθη ως βοηθός στο Εργαστήριο Γεωργίας της Α.Γ.Σ.Α., η οποία είχε επανασυσταθεί το 1943. Τον Ιούλιο του 1946 πήγε στο Παρίσι για ειδικευση στη Γεωργική Χημεία, στο ιστορικό Εργαστήριο Γεωργικής Χημείας του Conservatoire National des Arts et Metiers και τον Οκτώβριο του 1947 συνέχισε στον οινολογικό σταθμό του Montpellier. Το Φεβρουάριο του 1948 επέστρεψε, για λόγους υγείας, στην Ελλάδα και επανήλθε στη θέση του στην Κέρκυρα. Κατά την υπηρεσία του στην Κέρκυρα ασχολήθηκε κυρίως με τη δακοκτονία. Το 1950 απεσπάσθη στο Εργαστήριο της Γεωργικής Χημείας της Α.Γ.Σ.Α., διευθυντής του οποίου ήταν ο καθηγητής Ν. Ρουσσόπουλος και όπου το 1953 τοποθετήθηκε ως μόνιμος βοηθός. Μεταξύ Ρουσσόπουλου και Φραγκόπουλου αναπτύχθηκε μια μοναδική και αξιοθαύμαστη σχέση βασισμένη στον αμοιβαίο σεβασμό, εκτίμηση και αγάπη. Το Μάρτιο του 1963 έγινε διδάκτωρ της Α.Γ.Σ.Α. και στα τέλη του ίδιου έτους τοποθετήθηκε ως επιμελητής στο Εργαστήριο της Γεωργικής Χημείας της Α.Γ.Σ.Α., όπου υπηρέτησε μέχρι του θανάτου του.

Ο Θ.Φραγκόπουλος ήταν εκπληκτικά πολύπλευρα ιδιοφυής άνθρωπος. Ήταν αναγεννησιακού τύπου προσωπικότητα, περίπτωση Homo universalis. Μιλούσε και έγραφε άπταιστα Γαλλικά, Αγγλικά, Γερμανικά, Ιταλικά, Ισπανικά, Πορτογαλικά, Αραβικά αλλιά και Ρωσικά. Ήξερε, ικανοποιητικά, και τις βαλκανικές γλώσσες. Ήταν βαθύς γνώστης της δυτικο-ευρωπαϊκής αλλιά και της ρωσικής λογοτεχνίας, που τις μελετούσε στο πρωτότυπο και αγαπούσε με πάθος την κλασική μουσική. Οι επιστημονικές του γνώσεις προκαλούσαν εντύπωση και θαυμασμό. Έτσι ήταν απέραντες οι γνώσεις του στην Ιστορία και την Γεωγραφία. Ασυνήθιστα εκτεταμένες και σε βάθος ήταν οι γνώσεις του στην Οργανική, στην Ανόργανη και στην Αναλυτική Χημεία, στη Φυσικοχημεία, στη Βιοχημεία, στην Ορυκτολογία και στη Φυσική με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Πυρηνική Φυσική. Ήταν δεινός μαθηματικός και μάλιστα στα θέματα του διαφορικού και ολοκληρωματικού λογισμού. Οι γνώσεις του στην αστρονομία και την αστροφυσική ήταν υψηλής επαγγελματικής στάθ-

μης. Τον γοήτευε η αστροναυτική. Όταν ο Γκαγκάριν ήρθε στην Αθήνα, τον επισκεφτήκαμε, στο ξενοδοχείο της Μεγάλης Βρετανίας όπου κατέλυσε. Τον καλωσόρισε, του ευχήθηκε να φτάσει γρήγορα στη Σελήνη και του ζήτησε μια σειρά αστροναυτικές πληροφορίες μιλώντας τόσο άψογα ρωσικά. Τρίμισι χρόνια πριν από την πτήση του Γκαγκάριν, στις 4 Οκτωβρίου 1957, η Σοβιετική Ένωση εξαπέλυσε τον πρώτο τεχνητό δορυφόρο της Γης, ανοίγοντας την διαστημική εποχή της Ιστορίας και βάζοντας το θεμέλιο της έρευνας του διαστήματος. Κάθησε στο ραδιόφωνο ακούγοντας διάφορες ρωσικές εκπομπές και με τις πληροφορίες που συγκέντρωσε, μπορέσαμε τελικά και υπολογίσαμε τη χρονική διάρκεια της περιστροφής του δορυφόρου περί τη Γη και την ταχύτητα με την οποία διέτρεχε την τροχιά του.

Το εργαστήριό του έγινε κέντρο της αντιδικτατορικής κίνησης των φοιτητών της Α.Γ.Σ.Α. Η εναντίον του αρνητική διάθεση της επίσημης Σχολής πήρε νέα διάσταση κατά τη δικτατορία με την ασφυκτική αστυνομική ατμόσφαιρα με την οποία τύλιξε τη Σχολή ο Επίτροπος της Χούντας. Στην εορτή για την 25η Μαρτίου του 1969 αρνείται να παρευρεθεί και με γρήγορο ρυθμό ακολούθησαν εξελίξεις: Το πρωί της 28 Μαρτίου, τον κάλεσαν και τον ανέκριναν στην Ασφάλεια. Το αποτέλεσμά της, για μια ύπαρξη της πνευματοψυχικής συνθέσεως και υφής του Φραγκόπουλου, ήταν δολοφονικά εξοντωτικό: 24 ώρες μετά την ανάκριση, το πρωί της 29ης Μαρτίου, χωρίς εν τω μεταξύ να πάει σπίτι του, βρέθηκε νεκρός στο εργαστήριό του έχοντας αφήσει, γραμμένο με σταθερό χέρι, το ιδιόχειρο σημείωμα: «Καλύτερα να πεθαίνεις όρθιος παρά να ζής γονατιστός. Οι φίλοι μου να εκδικηθούν το θάνατό μου». Είχε αυτοκτονήσει παίρνοντας κυανιούχο κάλιο.

Τα μαθήματα δεν διεκόπησαν ούτε στιγμή, κανείς δεν τόλμησε να μιλήσει για το δράμα, ούτε όταν η Ασφάλεια ανακοίνωσε ότι πρόκειται για αυτοκτονία νευρασθενούς και, κανείς από τους εν ενεργεία καθηγητές δεν παραβρέθηκε στο Α΄ Νεκροταφείο στην κηδεία του. Η κηδεία του έγινε υπό ημιπαράνομες συνθήκες και σε ατμόσφαιρα μεγάλης αστυνομικής τρομοκρατίας. Όμως ο Ρουσσόπουλος και πολλοί φοιτητές της Σχολής δεν πτοήθηκαν και παραβρέθηκαν στη νεκρώσιμη ακολουθία και ταφή του.

Τα μεταγενέστερα χρόνια (1974) ο Σύλλογος φοιτητών της ΑΓΣΑ τιμώντας την μνήμη του πήρε το όνομα «Θ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ». Το έτος 1975 εντοιχίστηκε αναμνηστική πλάκα στο Εργαστήριο της Εδαφολογίας και οργανώθηκαν εκδηλώσεις εις μνήμην του. Το 1983 η Γενική Συνέλευση της Σχολής αποφάσισε να ονομάσει το αμφιθέατρο που συνεδρίαζε «ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Θ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ» και να στήσει προτομή στον προαύλιο χώρο του Πανεπιστημίου. Η προτομή λαξεύτηκε και τοποθετήθηκε το έτος 1995.

Θεόφιλος Κ. Φραγκόπουλος

ΘΕΟΦΙΛΟΣ Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Ονομάζομαι Θεόφιλος Φραγκόπουλος. Ο πατέρας μου ηγόταν Κωνσταντίνος και ήταν ναύαρχος. Γεννήθηκα στην Αθήνα το 1917, σ' ένα τρίπατο σπίτι στην οδό Κανάρη 7, τώρα γκρεμίστηκε κι έγινε στη θέση του πολυκατοικία. Από το 1939 μένω στην οδό Καρνεάδου 19, στην αρχή και τούτο το σπίτι ήταν μια διώροφη μονοκατοικία, τώρα χτίστηκε και εκείνο πολυκατοικία. Εγώ έμενα στον πρώτο όροφο με τη μητέρα μου, η αδελφή μου με τον άντρα της και την κόρη της στο ρετιρέ, και σ' έναν από τους ορόφους, που μας ανήκουν (και τα δύο σπίτια, που είπα πιο πάνω, ήταν η προίκα της μητέρας μου), μένει ο φίλος μου Νίκος Κανδρεβιώτης. Έτσι, μέσα στο σπίτι είχαμε συγγενείς και γνωστούς, δεν ήταν ανάγκη να βγαίνουμε έξω, για να πηγαίνουμε σε επισκέψεις. Αυτό μου ταίριαζε, γιατί δεν μου αρέσει η πολυκοσμία.

Σπούδασα γεωπονική, εδώ και στο Montpellier, γιατί μου άρεσε. Η επιστήμη, σκέφτομαι, είναι το μόνο καταφύγιο ενός μονόχρωτου ανθρώπου. Γι' αυτό και μ' ενδιαφέρει καθετί που ανήκει στις δυνατότητες της γνώσης του επιστητού. Παθιάζομαι για γεωγραφία, για νομισματολογία (είμαι μέτρια περήφανος για τη συλλογή μου χρυσών γαλλικών νομισμάτων του δεκάτου ογδόου αιώνα) και για μουσική, αλλιώς μ' ενδιαφέρει οτιδήποτε από την πυρηνική φυσική μέχρι τη φιλοσοφία. Προσπάθησα να μεταφέρω στη γεωπονική τα διδάγματα της διάσπασης του ατόμου και να γράψω μια θεωρία περί χρωμάτων, που να αντικρούει τις απόψεις του Γκαίτε στο θέμα αυτό. Επίσης μου αρέσει πάντα να μαθαίνω ξένες γλώσσες, είχα μια μεγάλη ευκολία σ' αυτό. Έτσι, ξέρω αυτή τη στιγμή πάνω από δώδεκα γλώσσες, τρεις νεκρές (εβραϊκά, αρχαία ελληνικά και λατινικά) και όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες, εκτός από κάτι ασημαντες, καθώς και αραβικά. Στις πραγματείες μου συχνά παραθέτω χωρία από πρωτότυπο από τα ρωσικά και τα αραβικά, προς μεγάλη απειρησία του τυπογράφου μου.

Πολλοί με θεωρούν ιδιόρρυθμο. Ίσως αυτό να οφείλεται στο ότι δεν ενδιαφέρομαι για την εμφάνισή μου, έχοντας χρόνια να πάω στο ράφτη μου. Η μητέρα μου ισχυρίζεται πως τα πουκάμισά μου έχουν τόσο παλιώσει, που δεν κάνουν ούτε για ξεσκονόπανα, άμα τα πετάω. Η καμένη πηγαίνει και μου αγοράζει τα πάντα, ξέρει το νούμερο των παπουτσιών μου, του κολλήθρου μου και των άλλων μερών της αμφιέσής μου. Σίγουρα, αν δεν την είχα, θα γύριζα κουρελής. Αλλά πώς να της εξηγήσω πως κάθε ώρα που θα 'χανα ψωνίζοντας ρούχα, θα την αφαιρούσα από τις μελέτες μου και τα διαβάσματά μου; Και τί είναι σημαντικότερο: το να διαβάσω την πραγματεία του Colley για τους αργυροχόους της Αγγλίας στον καιρό της Queen Anne ή να πάω ν' αγοράσω κάρτες; Η πρέπει ν' αφήσω στη μέση τον Mahaffy στο πιο μηπεδεμένο σημείο της βασιλείας των Πτολεμαίων Ζ' και Η', για να κοιτάξω στον καθρέφτη του ράφτη αν στρώνει καλά το σακκάκι μου από πίσω στη ράχη μου;

Η μητέρα μου έχει κανονίσει να 'ρχεται σπίτι κουρέας και μανικιούριστα κι έτσι δε χάνω χρόνο για άχρηστους καλληπισμούς. Ούτως ή άλλως είμαι αδιόρθωτα άσχημος. Εκεί όπου είχαμε σχεδόν τσακωθεί

με τη μητέρα μου ήταν για τον οδοντογιάτρο στο τέλος βρήκα τη λύση, νοίκιασα ένα διαμέρισμα της Καρνεάδου σ' έναν οδοντογιάτρο κι έτσι, σαν πήγαινα εκεί, ούτε έβγαινα στο δρόμο χάνοντας χρόνο στο περπάτημα, ούτε απομακρυνόμουν από τα βιβλία μου, χάνοντας έτσι την επαφή μαζί τους. Σαν ξυρίζομαι, ακούω μουσική-για να μη χάνω την ώρα μου σε άχρηστα πράγματα μόνο.

Με είπαν επίσης φιλήργυρο, επειδή δεν ξοδεύω σχεδόν τίποτα για μένα. Αυτό ωστόσο είναι υπερβολικό. Πρώτα-πρώτα το χειμώνα αγοράζω πάντα κάστανα καθημερινά από τον ίδιο καστανά, και το καλοκαίρι μου αρέσει να τρώω δυό ή και τρία παγωτά ξυλάκια «Εβγα» την ημέρα. Ύστερα, αν είμαι βιαστικός, προτιμώ να πάρω ταξί. Για την ακρίβεια, είμαι πάντα βιαστικός στο δρόμο δε μου αρέσει έτσι κι αλλιώς να περπατώ, γιατί πρέπει να προσέχω ποιους συναντάω, για να τους χαιρετίζω – κι εγώ εκείνη την ώρα μπορεί να σκέφτομαι ένα πρόβλημα, κι έτσι δημιουργώ παρεξηγήσεις, που στενοχωρούν τη μητέρα μου. Έτσι, δεν μπορώ να πω πως είμαι φιλήργυρος. Άλλωστε οι συλλογές μου μου 'χουν κοστίσει τόσα πολλά. Μόνο η σειρά των ιονικών γραμματοσήμων της Επτανήσου που έχω – την πλήρη σειρά, που δεν την έχει ούτε η συλλογή του Βασιλιά Γεωργίου – μου κόστισε ένα διαμέρισμα. Η αλήθεια είναι πως τα απαραίτητα χρήματα τα έχω από την περιουσία της μητέρας μου, έτσι που ο μισθός μου καταντάει περιττός. Αν πίστευα στη φιλάνθρωπια θα τον έδινα ευχαρίστως κάπου, αλλά δεν πιστεύω πως οι αδικίες του κοινωνικού συστήματος διορθώνονται με ελεημοσύνες. Έτσι, το μισθό μου τον βάζω σ' ένα συρτάρι, κι όταν δω ότι γέμισε τόσο που να αρχίζουν να σχίζονται τα χαρτονομίσματα σαν πάω να το ανοίξω, τα δίνω στη μητέρα μου, για να τα κάνει κάτι. Συνήθως τα κάνει διαμερίσματα. Μισώ τα διαμερίσματα, γκρεμίσαμε δύο καλά σπίτια γι' αυτά, αλλά έτσι το ήθελε η αδελφή μου σαν παντρεύτηκε.

Εγώ δεν παντρεύτηκα ποτέ μου. Βαριέμαι τις γυναίκες, γιατί έχουν διαρκώς απαιτήσεις. Μικρός είχα ερωτευθεί την ξαδέλφη μου Ζαΐρα Θεοτόκη, μετά, φοιτητής της γεωπονικής στη Θεσσαλονίκη, μια ράφτρα, ευτυχώς μου πέρασαν. Η αλήθεια είναι πως η μητέρα μου ήθελε να μη βιαστώ να παντρευτώ, για να κάνω έναν καλό γάμο, μετά άρχισε να γκρινιάζει πως αφήνω να περάσει ο καιρός χωρίς να κάνω την εκλογή μου, τώρα της πέρασε κι αυτήνης και νομίζω πως η ζωή που κάνουμε οι δυό μας της πάει. Δεν μπορώ να πω πως βασανίστηκε από το πρόβλημα του σεξ-ήταν και η αναθεματισμένη επίσκεψη που μας έκαναν στο νοσοκομείο Συγγρού σαν πήγαινα στην έκτη Γυμνασίου, ήταν και οι βοηθικές υπηρετιούδες της θείας Όλγας, καθώς και τίποτα περαστικές γνωριμίες στα ταξίδια μου στο εξωτερικό. Τώρα πια έπαψε να μ' απασχολεί το σεξ εντελώς και είμαι ευτυχής που δεν χάνω άσκοπα τον καιρό μου.

Μετά τις σπουδές μου εδώ, γύρεψα να εργαστώ, γιατί πιστεύω πως ο άνθρωπος πρέπει να εργάζεται, έχει δεν έχει ανάγκη από χρήματα. Ο πατέρας μου, ζούσε ακόμα, αν και το έφερε βαρέως που δεν πήγα στο Ναυτικό, μου βρήκε μια θέση εύκολη στο Βοτανικό, ήταν παλιά Πρόεδρος

του Αυτονόμου Σταφιδικού Οργανισμού και είχε τα μέσα. Εκεί με βρήκε ο πόλεμος έχοντας κάνει τη θητεία μου στο ναυτικό, ήμουν επίκουρος αρχικελευστής και, φυσικά, επιστρατεύθηκα κι ακολούθησα το 1941 το στόλο στη Μέση Ανατολή. Έφτασα μέχρι Βομβάν (μείναμε όμως πολύ λίγο και δεν πρόφτασα να μάθω Ινδοστανικά μήτε να διαπιστώσω αν είχε δίκιο ο Mallory για τα όσα ήλθει για την τρίτη σειρά αποξέστων αγαλμάτων στα τοιχώματα των σπηλαίων του ναού της Ελλάδας. Έμαθα πάντως αραβικά, και την δημοτική τους και την καθαρεύουσά τους, είναι πάνω-κάτω σαν εμάς, τα γλωσσικά τους) και το 1944 ξαναγύρισα στην Αθήνα, ελπίζοντας να συνεχίσω τις σπουδές μου έξω. Δυστυχώς κατά το κίνημα ήμουν στο Σκαρμαγκά, μ' έπιασαν αιχμάλωτο οι ελσάιτες και με πήγαν στην Ελευσίνα και μετά στην πορεία προς τα Κρώρα με τους όμηρους. Είδα εκεί την κυρία Μεταξά, του προέδρου, και τη βοήθησα να πηδήξει κάτι χαντάκια έτσι εύσωμη που ήταν, αλλιώς το είδε ο ελσάιτης που μας φρουρούσε και με έδειρε. Μετά άκουσα πως επειδή φορούσα στολή (ήμουν χρωμαμένος με το πηλίκιο κι έτρεμα μην το χάσω) θα με πήγαιναν για εκτέλεση. Φοβήθηκα και σκέφτηκα να το σκάσω, και τότε σκαρφίστηκα κάτι το έξυπνο. Είπα στο φρουρό πως είχα μια σωματική ανάγκη και όταν μου είπε να την κάνω μπροστά του, είπα πως δεν γίνεται μπροστά σε κυρίες, την κυρία προέδρου μάλιστα, και πως θα πήγαινα πίσω απ' τα θάμνα. Μόλις βρέθηκα σε σημείο που να μη με βλέπει, εκαιροφυλάκτισα και μετά σκαρφάλωσα σ' ένα δέντρο, ψηλά, όσο ψηλά μπορούσα. Καθώς είχε αρχίσει να πέφτει το σούρουπο, δε μπόρεσε να με βρεί. Χτύπησε μια ντουφεκιά, ίσως για να δικαιολογηθεί στους ανωτέρους του πως μ' έχασε, λέγοντας πως με σκότωσε επειδή βραδυπορούσα. Αυτό έγινε με άλλους πολλούς, όπως το είδα και με τα μάτια μου. Πέρασα τη νύχτα εκεί πάνω άβουλα και μετά την άλλη μέρα πήρα τα μονοπάτια και βρέθηκα στη Μονή Κλειστών, πεθαμένος απ' την κούραση και με τα ωραία μαύρα παπούτσια του ναυτικού καταστραμμένα. Έτσι γύρισα στην Αθήνα. Ευτυχώς δεν μου χρέωσαν τα παπούτσια, αλλιώς έτσι κι αλλιώς έπρεπε ν' αγοράσω άλλα, ο τσαγκάρης είπε πως δε διορθώνονται.

Δεν μπορώ να πω πως εμίσησα τους κομμουνιστές για τα όσα μου κάνανε ή τουλάχιστο πήγαιναν να μου κάνουνε, αν δεν τους ξέφευγα. Αξιωματικός του Ναυτικού ήμουν, τη γυναίκα του δικτάτορα διώχτη τους πήγα να βοηθήσω. Έτσι, δεν πολυκαταλάβαινα γιατί οι άλλοι με θεωρούσαν σαν δηλωμένο αντικομμουνιστή, σαν τον ξάδελφό μου τον Μπούλη, που είχε πάει αντάρτης στο Ζέρβα. Εγώ ήθελα να τελειώνω η φασαρία, για να φύγω για τις σπουδές μου έξω, στο Montpellier. Έτσι, ο πατέρας μου, που ήξερε το Βασιλειάδη και τον Βούλγαρη, φρόντισε ν' απολυθώ ως υπηρετήσας όλο το διάστημα του πολέμου στη Μέση Ανατολή. Έφυγα το 1947 για τη Γαλλία, γύρισα το 1952 και ξαναπήγα στη θέση μου στο Βοτανικό.

Μετά με μετέθεσαν στην Κέρκυρα, όπου η θεία Όλγα είχε ένα λόχο από συγγενείς. Η ξαδέρφη μου η Λώρα είχε την ατυχή έμπνευση να με συστήσει στον νομαρχεύοντα, που με κάλεσε στο γραφείο του να πιώ καφέ. Πήγα στο γραφείο του, αλλιώς αρνήθηκα να πιώ καφέ, κι όταν με ρώτησε γιατί δεν πίνω, και μήπως έχω το στομάχι μου, του απάντησα πως όχι μόνο πίνω, μα μ' αρέσει και πολύ μάλιστα ο καφές, αλλιώς αν τώρα δεχόμουν τον καφέ του, θα' πρεπε αργότερα να τον κεράσω κι εγώ έναν, και τότε προς τι η προσφορά του; Καλύτερα χωρίς καφέ και χωρίς αλληλοχρεώσιμους λογαριασμούς, πού και η τήρησή τους θα με κούραζε και θα με απασχολούσε άσκοπα. Νομίζω πως δυσαρεστήθηκε, αλλιώς δεν με ένοιαζε, η μετάθεση στην Κέρκυρα ήταν κάτι που δεν επεδίωξα, όσο κι αν ήταν καλό για την προαγωγή μου. Το μόνο καλό είναι που στη βιβλιοθήκη του σπιτιού του Λαβράνου, στο χωριό Χλωμό, ανακάλυψα έναν Coronelli με τέσσερα παραπάνω φύλλα σχεδίων απ' ό,τι έχει το αντίτυπο της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης, ένα χειρόγραφο του Λέοντα Αθηλαίου και, στο βιβλίο φιλοξενουμένων, ένα τετράστιχο του Edward Lear γεμάτο

τόσα αισχρόλογα, που δεν ενδιαφέρθηκα να μάθω αν είναι ανέκδοτο.

Στην Κέρκυρα ασχολήθηκα πολύ με την καταπολέμηση του λικανίου και της πουλιχαίνιζι κι άρχισα να σκέφτομαι τον εμπλουτισμό των καρστικών εδαφών με ραδιοϊσότοπα – σήμερα αυτή τη μέθοδό μου την έχουν υιοθετήσει στην Πουγκοσλαβία. Μετά ξαναγύρισα στο Βοτανικό, όπου ο καθηγητής Ρουσσόπουλος μου είπε πως θα' πρεπε κάποτε να υποβάλω τα χαρτιά μου για υπηγεσία, μια που η Γεωπονική είχε έρθει από την Λάρισα στην Αθήνα. Έγραψα μια διατριβή για τις αρδευτικές συνήθειες των Αράβων στη Μεσοποταμία κατά τα όσα μας ήλθει ο Ίμν Χαηδούν, σε σύγκριση με το αρδευτικό σύστημα των χρόνων του Χαμουραμπί, δίνοντας μια νέα ερμηνεία σε μια σφηνοειδή επιγραφή, ερμηνεία που στηρίζα βασιζόμενος σε μια ανακοίνωση, που μόλις είχε κάνει ο Κλώντ Σεφέρ πάνω στις ανασκαφές της συριακής Ουγαρίτ. Ήταν μια εύκολη δουλειά, δεν μου πήρε ούτε ένα μήνα και μ' έκανε να μάθω καλά το σφηνοειδές αλφάβητο, αλλιώς μετά δεν συνέχισα. Αυτό που ήθελα να κάνω, αν είχα καιρό, για διατριβή υπηγεσίας, ήταν οι γεωργικές αρδεύσεις στον Νείλο την εποχή των Υκώσ, ωραία δουλειά και πολύ δύσκολη, γιατί οι πηγές είναι πολύ ελλιπείς – αλλιώς ανακάλυψα μελετώντας τη γραμματική της ιερογλυφικής αιγυπτιακής του Τζούλιο Φαρίνα πως είχα τρομερές ελλείψεις στα αρχαία αιγυπτιακά (που μόνο από μακριά συγγενεύουν με τα νέα) και το άφησα. Μετάνιωσα πάντα γι' αυτό. Όχι πως δεν έγινα υπηγητής παμψηφεί και με την άλλη, μα ο Χαμουραμπί δε συγκρίνεται με τον πάπυρο του Ψευδοσιούφου.

Δεν ξέρω αν ανέφερα πως, σε αντίθεση με την απέχθεια που έχω να περπατώ στο δρόμο της πόλης και να βλέπω ανθρώπους, μου άρεσε πάντοτε να περπατώ στην εξοχή, ιδίως στα βουνά, να σκαρφαλώνω βράχια και να κάνω μακρινούς περιπάτους. Σιχαίνομαι τη θάλασσα, με τα τόσα ψάρια και άλλα αιμοβόρα ζώα που έχει (δεν έφαγε ο καρχαρίας την ξαδέρφη της Λώρας, την Βάντα, στην Κέρκυρα;) αλλιώς λατρεύω το βουνό. Μ' αρέσει να ξεκινάω τις τέσσερεις το πρωί Κυριακή απ' το σπίτι και να πηγαίνω με τα πόδια έξω απ' την Αθήνα, όπου με βγάλη η άρκη. Έτσι μια Κυριακή βρέθηκα στο Μαραθώνα, ώρα εννέα, στον τύμβο, και είδα ανθρώπους μαζεμένους με λάβαρα και πλακάτ. Ρώτησα τι ήταν, μου απάντησαν, κομμουνιστές που έκαναν πορεία για την Ειρήνη. Ένας χωροφύλακας με ειρωνεύτηκε, φορούσα και τα πιο παλιά μου ρούχα (εκείνο το σακκάκι με το μπάλωμα που ήταν άλλωστε της στολής μου) και μου 'πε γιατί ρωτώ κι αν θέλω να πάω μαζί τους. Απάντησα ρωτώντας αν απαγορεύεται και μου είπαν όχι, έχουμε δημοκρατία τώρα. Ρώτησα που πάνε από εδώ και μου είπαν στην Αθήνα, σκέφτηκα πως ήταν πολύς κόσμος, ταλαντεύθηκα, και στο τέλος είπα να πάω μαζί τους. Όταν ο χωροφύλακας με είδε να τραβάω προς το μέρος τους με φώναξε πίσω και μου ζήτησε τα στοιχεία μου. Ξαφνιάστηκα, αλλιώς του τα έδωσα. Λίγο αργότερα, όταν είπε ο αρχηγός της πορείας να ξεκινήσουμε, ήρθε ένα αυτοκίνητο της αστυνομίας, κατέβηκε ένας αστυνομικός με μεγάλο βαθμό, αν έκρινα σωστά από τα γαλιόνια του, και είπε να σταματήσουμε, γιατί η Κυβέρνηση απαγόρευσε την πορεία Ειρήνης. Τότε είπε ο αρχηγός πως αυτός ήταν βουλευτής και δεν μπορούσαν να τον εμποδίσουν. Έγινε φασαρία και στο τέλος έπεσε ξύλο. Θυμήθηκα τα εαμικά.

Και προχθές με φώναξαν για έκτη φορά, τώρα μετά το κίνημα αγρίεψαν τα πράγματα, πάλη συστάσεις κι εξυπνάδες από αγράμματους χωροφύλακες, που δεν ξέρουν τη διαφορά ανάμεσα στο ενδελεχές και στο εντελεχώς και μεταχειρίζονται το ένα στη θέση του άλλου. Στη μέση ενός πειράματος ήμουν και όμως έπρεπε να πάω. Έκανα λάθος που θέλησα να υποβάλω αίτηση για καθηγητής τώρα που τον Ρουσσόπουλο τον πήρε το όριο ηλικίας, να δεις που είναι αυτός ο πρόσφυγας που θέλει να γίνει καθηγητής και ξανά το έφερε στην επιφάνεια. Η συνάντηση στο γραφείο της Μπουμπουλίνας ήταν πολύ δυσάρεστη, εντελώς διαφορετική από την πρώτη φορά μετά την πορεία, τότε ήες και μου γύρευαν συγγνώμη για

την ενόχληση, χωρίς και να κρύβουν την έκπληξή τους πως επρόκειτο για μένα κι όχι, όπως νόμιζαν, για συνωνυμία ή λάθος του χωροφύλακα του Μαραθώνα. Τώρα με απείλησαν πως θα με δείρουν. Και να σκεφτείς πως χθές είχα τόσο χαρεί που επιτέλους βρήκα κι αγόρασα το Λουιντόρ του 1715, με Λουδοβίκο ΙΔ΄, σπάνιο γιατί κυκλοφόρησε σαν ο γέρος είχε πεθάνει και ο Φίλιππος έσπευσε να το αποσύρει.

Λοιπόν, πήγα ξανά στο γραφείο μου και τα σκέφτηκα όλα. Κυρίως πως από δω και πέρα δεν θα΄χα ψυχία, πως θα μ΄εμπόδιζαν να συνεχίσω τα πειράματά μου με τα ραδιοϊσότοπα, πως θα΄χα όλο και λιγότερο καιρό για τον εαυτό μου. Κι ίσως φυλακή, ίσως εξορία, κι αυτό που ήθελα, την

Δεξιά. Φωτογραφία από την αίθουσα τελετών της ΑΓΣΑ. Διακρίνονται: Ε. Εξάρκου, Δ. Μεντζελοπούλου, Χ. Κασιμπας και πίσω ο Θ. Φραγκόπουλος.

‘Ο ύφνηγής πέθανε μετά την ανάκριση

«Έχω χθές απέναντι στον ίδιο και στην πολιτεία να πω για τον θρηνητή της Γεωπονικής Θεοφίλο Φραγκόπουλο ότι υπεύθυνος για τον θάνατό του είναι ο Καραπαναγιώτης. Στις 27.3.69 τον ανέκρινε και στις 28.3.69 δόθηκε νεκρός», κατέθεσε χθες στη δίκη των δασανιστών η κ. Πόπη Τζεμηλικού.

“Όσιο προκλήσεων και προσηλοκισμών των μαρτύρων κατηγορίας από τους υπερασπιστές των δασανιστών, χαρακτηριστή τη χθεσινή ημέρα της δίκης των 8 αστυνομικών.

Χωρίς ίχνος σκεπτικισμού προς τα όμματα των... πελατών τους οι διηγούμενοι των δασανιστών, με ερωτήσεις που δεν είχαν σκοπό να ελαφρύνουν τη θέση των κατηγορουμένων, αλλά να συνετίσουν την ανάκριση που έγινε στην ασφάλεια, τότε, ανέγνωσαν τους συνηγούς της Πολιτικής Άγωγής να διαμαρτυρηθούν πολλές φορές

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ, ΣΕΛ. 2

Πάνω. Η πρώτη καταγγελία από την Π. Τζεμηλικού για το θάνατο του Θ. Φραγκόπουλου, που ήταν έγκλημα της χούντας, ενώ η τελευταία τον χαρακτήριζε στις εφημερίδες «ως πάσχοντα εκ νευρασθένειας».

ανεξαρτησία μου, μου τ’χαν ήδη στερήσει. Ιδιαίτερα φάνηκε να τους ενοχλεί το ότι εγώ πάντα μου τους έλεγα, πως εφόσον δεν ήταν μίτη παράνομη, μίτη απαγορευμένη, είχα όλο το δικαίωμα να πάω στην πορεία. Μου είναι ανεξήγητο, γιατί αυτό το απόλυτο λογικό επιχείρημα έμοιαζε να τους εξαργιώνει πάρα πολύ, περισσότερο μάλιστα, ακόμα, και από το ότι δεν έμοιαζε να ενοχλούμαι σαν μου είπαν πως θα με πάσουν από υφνηγή-αν και αυτό τους ενόχλησε, απ’ότι είδα. Αλλά τώρα βρήκα πως μια που άρχισα να έχω νταραβέρια με τόσο αηγιόκευτους ανθρώπους, δεν πρόκειται να μ΄αφήσουν σε ψυχία. Άλλωστε μου τ’παν καθαρά πως θα πρέπει να ξαναπάω αύριο. Και την ώρα που έφευγα, άκουσα τον ένα, κύριο Λάμπρου τον λέγανε, νομίζω, να λέει στον Δάρρα – κι αυτός υφνηγής, τον είχαν φωνάξει μαζί μου – πως ήμουν σκληρό καρύδι, παλιός κομματικός, και πως γινόταν να τους είχα ξεφύγει τόσον καιρό.

Σκέφτηκα λοιπόν να τελειώνω, πήρα από το ντουλάπι των φυτοφαρμάκων το διμεθύλιο, το ανέμιξα με λίγη αηλική αμμωνία – τι όμορφο μπιλέ που κάνει – και έβαλα, για σιγουριά, και δύο κόκκους υδροκυάνιο. Κάθησα στο γραφείο μου κι έγραφα, ύστερα από κάποια σκέψη – εδώ χρειαζόταν να΄χα πιο εύκολη πένα, σαν του ξαδέλφου μου του Μπούλη – «προτιμώ όρθιος να πεθάνω παρά να ζω γονατιστός» – άθλια πρόζα, κακή σύνταξη κιόλας, δεν είμαι βέβαιος πως το ζω δεν ήθελε να ζήσω – και πρόσθεσα, συλλογισμένοι τους φοιτητές μου, που από το κίνημα και πέρα είχαν τραβήξει τα πάνδεινα – γιατί αλήθεια οι γεωπόνοι γίνονται σε τέτοιο μεγάλο ποσοστό αριστεροί, – πρόσθεσα τη φράση «οι φίλοι μου ασ μ΄εκδικηθούν» ύστερα πήρα το φάρμακο με λίγο νερό, για να μη μου κολλήσει στο λαιμό.

Η καθαρίστρια με βρήκε χτες ριγμένο στο πάτωμα και με το σώμα μου άθλια συσπασμένο, έτσι που οι φτέρνες μου ν’αγγίζουν σχεδόν το κεφάλι

μου. Η αστυνομία που κατέφθασε βρήκε το σημείωμα, το κατέστρεψε, πήρε παράμερα τον ιατροδικαστή – ήταν ο Κερκυραίος όπως είδα, όχι ο Καψάσκης ο Ζακυνθινός, ευτυχώς, γιατί θα θυπόμουν αν ήταν ο πατριώτης μου – και ο αστυνόμος του είπε κάτι στην αρχή δεν ήθελε, αλλά μετά είπε «καλά, καλά», έσκυψε πάνω μου και με μια βελόνα ένεσης με τρύπησε απανωτά στην κλειδώση του μπράτσου με τον αντιβραχίονα, εκεί που κάνουν τις ενέσεις τους οι τοξικομανείς. Μετά ειδοποίησαν το σπίτι μου να με πάρουν. Η μητέρα μου στενοχωρήθηκε πολύ, η αδελφή μου επίσης, αλλά ευτυχώς είχε το μυαλό να μη δεχτεί να με ντύσει ο νεκροθάφτης με το καλό μου κοστούμι, όπως το γύρευε ο αστέιος αυτός άνθρωπος, να παραχώσει το καλό κοστούμι στα χώματα.

Στην κηδεία μου σήμερα ήρθαν περίπου ίσοι αριθμοί φοιτητών μου και αστυνομικών. Η καθαρίστρια ήρθε επίσης, αλλά της είπαν να μην πει τίποτα μίτη για το σημείωμα μίτη για την ένεση του ιατροδικαστή. Να δούμε πότε θα της περάσει ο φόβος και θ’αρχίσει να μιλάει. Είναι γριά κι έρημη και φτωχιά. Τον επικήδειο τον έβγαλε ο Ρουσσόπουλος, και μπερδευε τα λόγια του από τη συγκίνηση και τα γερατεία.

Τώρα είναι βράδυ κι έφυγαν όλοι, ασ πάω κι εγώ. Όμως όχι πριν πώ και τούτο: πριν λίγο, στα κρυφά, ήρθαν τρεις φοιτητές μου (τους γνώρισα, όμως φυλαγόμαι να πω τα ονόματά τους), άρχισαν να σκάβουν λίγο το χώμα πάνω μου. Στην αρχή δεν ήξερα τι επήγαιναν να κάνουν, φοβήθηκα και λίγο για τυμβωρυχία. Αλλά αυτοί, είχαν έρθει να φυτέψουν ένα μικρό δενδρύλλιο ελιάς, πάνω απ’τον τάφο μου. Σύμβολο Ειρήνης, άκουσα μάλιστα τον ένα να ψιθυρίζει. Ωστε η καθαρίστρια μίλησε λοιπόν.

Το διήγημα δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Νεοελληνικός Λόγος - Ετήσια κριτική επιθεώρηση λόγου και τέχνης», 1974.

Θεόφιλος Κ. Φραγκόπουλος Θυσία στο βωμό της ελευθερίας

Ομιλία του Ν.Χ. Ρουσοπούλου
Ακαδημαϊκού - π. Πρύτανη ΑΓΣΑ

Πέρασαν έξη χρόνια από την ημέρα του τραγικού, αιφνιδίου και πρόωρου θανάτου του Θεοφίλου Κ. Φραγκοπούλου, που προτίμησε την στέρξη της ζωής του από την στέρξη της Ελευθερίας, όπως αυτός την αντιλαμβανόταν, αυτός που ποτέ δεν γνώρισε συμβιβασμούς με την συνείδησή του, απόλυτος όπως ήταν σε όλα όσα πίστευε και που τα ιδεώδη του τα τοποθετούσε τόσο ψηλά, ώστε ποτέ να μη μπορεί να τα φτάση: χαρακτηριστικό των μεγάλων ιδεωδών.

Τότε σε μένα έτυχε το θλιβερό καθήκον να του απευθύνω τον τελευταίο χαιρετισμόν, ως παλαιός του διδάσκαλος, προς κατόπιν αγαπητόν συνεργάτην και φίλον και να γράψω την βιογραφίαν του.

Ήταν για μένα μία από τις πιο οδυνηρές δοκιμασίες της ζωής μου.

Σήμερα αντιθέτως, αισθάνομαι ευτυχής που έζησα αρκετά ώστε να παρευρίσκομαι και συμμετέχω στη σεμνή αυτή τελετή που η Α.Γ.Σ.Α., ο Πρυτανής της, οι καθηγητές της και αγαπητοί συνάδελφοι, καθώς και οι συνεργάτες τους, οι αγαπητοί μου φοιτητές της και ο κλάδος σύσσωμος, συνεπικουρούμενοι από την κοινή γνώμην, με μιά πλέξιν το έθνος και η πολιτεία, τελούν για να τιμήσουν στο διηνεκές την μνήμην της θυσίας του, σ' ένα από τα ευγενέστερα και θεμελιωδέστερα ιδεώδη του έθνους μας και της ανθρωπότητας: την Ελευθερίαν.

Ώς θυμηθούμε τους λόγους του μεγάλου Pasteur:

Στη μνήμη του αξέχαστου Θεόφιλου Κ. Φραγκόπουλου

1. Στο μνημόσυνο του Θ. Φραγκόπουλου (27.3.1975). Διακρίνονται από αριστερά: Γ. Ζεβελάκης, Δ. Πανούτσος, Ν. Ρουσόπουλος, Κ. Κριμπάς, Γ. Καλαντζόπουλος. 2. Στο μνημόσυνο του Θ. Φραγκόπουλου (27.3.1975). Διακρίνονται από αριστερά: Γ. Χρυσοχοΐδης, Ν. Πάσογλου, Κ. Κριμπάς, Ν. Ρουσόπουλος, Π. Καθασιάκης. Πίσω: Ο. Νταβίδης, Π. Σούτερ, Γ. Παπαμιχαήλ, Ε. Δάβη, Δ. Δημητριάδης. Πίσω: Β. Βεινόγλου.

«Το μεγαλείον των ανθρωπίνων πράξεων, έλεγε, πρέπει να εκτιμώμεν αποβλέποντες εις τα ελατήρια που τας παράγουν: Ευτυχής δε εκείνος που φέρει μέσα του εν ιδεώδες και που υπακούει εις αυτό», δηλ. θυσιάζεται εις αυτό.

Πραγματικά δε, τα ιδεώδη είναι το ίδιο απαραίτητα στον άνθρωπο όσον ο αέρας που αναπνέει: Χωρίς ιδανικά, ο ψυχικός πρώτα και ο πνευματικός έπειτα θάνατος του ανθρώπου είναι τόσον αναπόφευκτοι όσον ο σωματικός του θάνατος από ασφυξία όταν λείπει ο αέρας.

Χάρης στα ιδεώδη της Ελευθερίας, της Θρησκείας και της Πατρίδος συντελεσθήσκη το θαύμα του 1821 με σύνθημα το «μυριόλεκτον» Ελευθερία ή θάνατος.

Αλλά μεταξύ των πανανθρωπίνων ιδανικών το πρώτον, άνευ του οποίου ούτε τα άλλα ημπορούν να υπάρξουν, είναι το ιδεώδες της Ελευθερίας: Παύει να είναι ιδανικόν εκείνο που ο άνθρωπος δεν επιλέγει ελεύθερα, αλλά που του επιβάλλεται και μάλιστα δια της βίας. Αυτή είναι ακριβώς η πρωταρχική και βασική σημασία του ιδεώδους της ελευθερίας και φυσικά της ελευθερίας όχι μόνο του ατόμου μας, αλλά και όλων των ανθρώπων που είναι άξιοι του ονόματος.

Έτσι, κάθε θυσία για την Ελευθερία είναι θυσία και για όλα τα άλλα μεγάλα πανανθρώπινα ιδεώδη: «ιδεώδες της τέχνης, ιδεώδες της επιστήμης, ιδεώδες της θρησκείας, ιδεώδες της πατρίδος, ιδεώδες των Ευαγγελικών αρετών» για να μεταχειρισθώ τα λόγια του Pasteur που ανέφερα.

Όμως το ιδεώδες της Ελευθερίας είναι ακόμη και ο τηλαυγής φάρος που το ισχυρό του φως διαλύει και τα σκότη της ολέθριας μισαλλοδοξίας και του φανατισμού, γιατί ο ελεύθερος άνθρωπος ημπορεί να διαφωνή με τον συνάνθρωπό του και να μη συμμερίζεται όλες τις ιδέες του, αλλ' είναι πρόθυμος, σαν τον Βοηταίρο, να χύση και το αίμα του, για να ημπορεί ο συνάνθρωπός του να εκφράζει ελεύθερα τις δικές του και ν' αγωνίζεται γι' αυτές.

Δεν θα σας μιλήσω σήμερα για τον Θ. Φραγκόπουλον, ως επιστήμονα, ως διδάσκαλον, ως χαρακτήρα, ως και για την εξήγησι της θυσίας του. Θα σας παραπέμψω σε όσα αναφέρω περί αυτών εις την βιογραφίαν του αμέσως μετά την θυσίαν του.

Ένα μόνον θα ήθελα να τονίσω ιδιαίτερα, ότι ο Θ. Φραγκόπουλος ήταν πολύ ανώτερος από το έργο του, γιατί ασκητικός αθροειστής και ενάρετος «λόγω και έργω» όπως ήταν, αφοσιωμένος εις την επιστήμην του, την εξυπηρέτησιν των φοιτητών και την εκπλήρωσιν γενικά, των υποχρεώσεων του απέναντι της Σχολής και του Κλήδου, ήτο υπόδειγμα κυρίως διδασκάλου, και εάν για την Γαλλία ισχύει, κατά τον J. Gheeno, της Γαλλικής Ακαδημίας, ότι έχει περισσότερον ανάγκην από καθηγητάς απ' ό, τι από ερευνητάς, αυτό ισχύει περισσότερο για την Ελλάδα «των μεγάλων διδασκάλων του γένους».

Βέβαια, ο καθηγητής πρέπει να είναι απαραίτητως και ερευνητής, γιατί, όπως παρατηρούσε ήδη ο μεγάλος Ampere, κάθε διδασκαλία πρέπει να γίνεται εκ πρώτης χειρός, αλλ' ο καθηγητής πρέπει προ παντός να είναι διδάσκαλος, χαρακτηριζόμενος κυρίως από αφοσίωσιν και αγάπην προς τους φοιτητάς του.

Ο Θ. Φραγκόπουλος που ετίμησε την Σχολήν μας και ως αριστεύων φοιτητής της και ως υποδειγματικόν μέλος του διδακτικού της προσωπικού, είναι καθ' όλα άξιος της μεγάλης τιμής των σημερινών αποκαλυπτηρίων.

Ο Φραγκόπουλος, ήταν μεθυσμένος, κυριολεκτικά, από το αθάνατο κρασί του εικοσιένα: μεθυσμένος από Ελευθερίαν, για να παραφράσω, εάν επιτρέπεται, το μεθυσμένος από Θεόν «του Novalis για τον Spinoza».

Η θυσία του εις το ιδεώδες της Ελευθερίας, που εβλήσθη και είναι από ανέκαθεν προσφιλής και σεβαστή στη χώρα μας, σήμερα δε είναι και ιδεώδες όλης της ανθρωπότητας, θα διαιωνίξη την μνήμην προς τιμήν όχι μόνο της Σχολής μας και του Έθνους, αλλά και όλων των αξίων του ονόματος ανθρώπων.

Θεόφιλος Κ. Φραγκόπουλος Συνάδελφος και φίλος

Ομιλία του Γ. Καλαντζόπουλου

Πρόεδρου του Συλλόγου του Επιστημονικού Προσωπικού
της Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών

Στον ακαδημαϊκό χώρο όπως και σε κάθε άλλο χώρο πνευματικής άμιλλας υπάρχουν υπεράξιοι αφανείς επιστήμονες που δημιουργούν την ιστορία και που πολύ συχνά τους παίρνουν την αίγλη αυτοί που καταφέρνουν τα προβληθούν.

Σ' αυτούς τους πνευματικούς αγωνιστές, που είναι άγνωστοι στους πολλούς και που κυρίως οφείλεται η λειτουργία των Πανεπιστημίων, ανήκουν Επιμελητές και Βοηθοί της Γεωπονικής Σχολής, η ανάμνηση των οποίων κάνει εμάς τους νεότερους να νιώθουμε υπερήφανοι, γιατί προσέφεραν τη ζωή τους σ' αυτήν την πανάρχαια Επιστήμη.

Γι' αυτή τη θυσία τους λίγα έχουν ακουστή και ιδιαιτέρως για τον Επιμελητή Θεόφιλο Φραγκόπουλο, τον πρώτο και μοναδικό σ' όλη την Ελλάδα

δάσκαλο, που στην περίοδο της δικτατορίας θυσιάστηκε στον ακαδημαϊκό τούτο χώρο. Πάνε έξη χρόνια από τότε. Αυτοί που τον αγάπησαν δεν τον ξέχασα. Αντίθετα στο διάστημα αυτό προσπάθησαν να τον πλησιάσουν, να τον μελετήσουν, να καταλάβουν το μήνυμα της ζωής και του θανάτου του και να συνειδητοποιήσουν τις υποχρεώσεις τους.

Έτσι αυτή τη στιγμή νοιώθω πολύ ταπεινός, μιλώντας γι' αυτόν που είχα την μοναδική τιμή να γνωρίσω σα δάσκαλο, σα φίλο, σα συνάδελφο.

Γόνος αξιόλογης οικογενείας αφιέρωσε τον εαυτό του από μικρός στη μάθηση και χάρις στις απεριόριστες πνευματικές του ικανότητες, γρήγορα απέκτησε σπάνιες γνώσεις, που συνδυαζόμενες με την ασκητική του ζωή και τον βαθύ ανθρωπισμό του τον κατατάσσουν στους μύστες της Επιστήμης!

Στη μνήμη του αξέχαστου Θεόφιλου Κ. Φραγκόπουλου

1. Στο μνημόσυνο του Θ. Φραγκόπουλου (27.3.1975). Διακρίνονται από αριστερά: Δ. Δήμου, Κ. Δάλλας (παρασκευαστής εργ. Γ. Χημείας, ο άνθρωπος που βρήκε νεκρό το Θ. Φραγκόπουλο), Κ. Χαϊντούτη, Ι. Κοθινιάτη, Β. Πάικος, Δ. Πανούτσος, Γ. Ζεβελάκης, Γ. Καλατζόπουλος.

Το πνεύμα του που διαρκώς περιφέρονταν στα ύψη της ελευθερίας και ανεπηρέαστης σκέψης φλέγονταν από την ιερή φλόγα της ελευθερίας, της αθηναϊκής δημοκρατίας, της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και της πνευματικής και ηθικής ανάτασης. Και ενώ η διάνοιά του προχωρούσε διαρκώς στα βάθη της Επιστήμης, η ψυχή του πλημμύριζε από το καλό, το αγαθό, το δίκαιο και προπαντός από αγάπη για τους νέους εκείνους που διψούσαν για πρόοδο.

Κάτω από αυτό το πρίσμα όταν δούμε τον Θεόφιλο Φραγκόπουλο, θα καταλάβουμε γιατί λίγοι άνθρωποι τον ανεγνώρισαν και ακόμη λιγότεροι ήταν εκείνοι που μπόρεσαν να τον καταλάβουν και να εκτιμήσουν τη συμβολή του στην ανύψωση της γεωπονικής εκπαίδευσης.

Πώς όμως μπορεί ένας απλός άνθρωπος να εκτιμήσει την ευρύτητα ενός πνεύματος που εκινείτο με άνεση στους χώρους της Μουσικής, της Λογοτεχνίας, της Γεωπονίας, των Μαθηματικών ως την Αστροφυσική και Αστρογεωγραφία και για τον εαυτό του ήταν ο πιο αυστηρός κριτής;

Ακόμα για το Θεόφιλο Φραγκόπουλο η ελευθερία, η αξιοπρέπεια, η τιμιότητα και προπαντός η ελευθερία στον ακαδημαϊκό χώρο, ήταν απαράβατη αρχή και γι' αυτό δεν μπορούσε να διανοηθεί ότι είναι δυνατό σ' αυτό το χώρο να χωρέσουν άνθρωποι, που πρώτα απ' όλα δεν ήταν ελεύθεροι.

Έτσι οι μαθητές του θυμούνται με συγκίνηση με πόση απλοχεριά χάριζε το χρόνο του προσπαθώντας να σταλάξει μέσα τους τη γνώση και την ελευθερία στη σκέψη.

Για μας τους συναδέλφους του υπήρξε φωτεινό παράδειγμα του ιδανικού Επιμελητή.

Το Εργαστήριο είχε γίνει βίωμά του και σ' αυτόν προσέφευγε κάθε συνάδελφος που ήθελε να βρη λύση στο επιστημονικό πρόβλημα που τον απασχολούσε. Ήξερε πάντα να μιλά με ταπεινοφροσύνη αλλά και από θέσι ισχύος, χάρις στις πνευματικές του δυνάμεις και δεν ξεχνούσε ποτέ να τονίζει ότι ένας πραγματικός επιστήμονας πρέπει να στηρίξει τη σταδιοδρομία του στην άμιλλα και όχι στη συκοφαντία και τον εκμηδενισμό κάθε ευσυνείδητα εργαζόμενου.

Έχοντας πικρές εμπειρίες από την προπολεμική δικτατορία και τον χιλιερισμό, ένοιωσε αναστατωμένος από τις πρώτες στιγμές της δικτατορίας. Κατάλαβε ότι θα έπρεπε να έρθει αντιμέτωπος με τον σκοταδισμό, να βάλη φρένο στην ελεύθερη σκέψη του και ν' αρχίσει ένα ιδεολογικό αγώνα. Και τούτο ήταν που στοίχισε περισσότερο στους δυνάστες. Γιατί όπως απέδειξαν άλληωστε και τα γεγονότα, κάθε ενέργεια έκρυβε ιδιοτελείς σκοπούς και επομένως πως ήταν δυνατόν ν' ανεχθούν την ύπαρξη ιδεολόγων σαν το Θεόφιλο Φραγκόπουλο;

Προσπάθησαν λοιπόν ν' ασκήσουν ψυχολογική βία για να σταματήσει απλώς να μιλά σαν ελεύθερος άνθρωπος. Και τότε εκείνος αντέδρασε με μια πράξη μεγάλη για τους ταπεινούς, αληθιά απλή για τους πραγματικά μεγάλους, το θάνατο.

Οι τύρρανοι, τη θυσία του αυτή που αποτελεί αιώνια κραυγή διαμαρτυρίας για ό,τι φρικτό και ανόσιο γνώρισε στη ζωή του, την θεώρησαν επιτυχία τους γιατί αγνοούσαν ότι ο θάνατος ανακαλύπτει τη ζωή αυτών που θυσιάζονται για τα ιδεώδη και τους στεφανώνει με τη δόξα και την τιμή, ενώ ταυτόχρονα παραδειγματίζει και εμπνέει τους νέους για καινούργιους αγώνες για την ελευθερία και την υπεράσπιση του ακαδημαϊκού ασύλου.

Ο καθηγητής του τον φαντάστηκε σα σπάνιο λουλουδί που δεν ευδοκίμησε μέσα στο βαλτωμένο περιβάλλον που έζησε, μα που παρά τις αντιξοότητες κατόρθωσε να ωριμάσει και να σκορπίσει λιγιστούς μα πολύτιμους σπόρους πριν αυτομαρανθεί.

Αν ο αγώνας του και η θυσία του θα πιάσουν τόπο, θα εξαρτηθεί απ' αυτούς που τον κατάλαβαν, απ' αυτούς που δέχτηκαν το σπόρο. Αν αυτοί φροντίσουν και πολλαπλασιάσουν το σπόρο της αγάπης προς τον άνθρωπο, του σεβασμού της αξιοπρέπειάς του, αν αγωνισθούν για την δημιουργία συνθηκών καταλληλών για την ευδοκίμηση των σπανίων ακόμη λουλουδιών, θα έχουν εκτελέσει το χρέος απέναντί του, θα έχουν πάρει την εκδίκησή που αυτός ζήτησε.

Καζύλαρα να' μακίνας ζογίος
Παρά να' για γοαλέβος

Οι φίλοι μου να' ξεδι κη-
θούν τον θάνατό μου.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ
ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ
1917 - 1969

ΟΔΗΓΙΕΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Οι συνεργάτες του περιοδικού θα πρέπει να παραδίδουν στην Συντακτική Επιτροπή (kairis@aua.gr) τις προς κρίση και δημοσίευση εργασίες τους τόσο σε ψηφιακή μορφή (έγγραφο του MS-WORD σε δισκέττα ή CD-ROM), όσο και σε αναλογική εκτύπωση σε χαρτί A4.

Αν το κείμενο συνοδεύεται από κάποιες εικόνες σε ψηφιακή μορφή αυτές θα πρέπει να είναι ενσωματωμένες στο κείμενο αλλά ταυτόχρονα να παραδίδονται ως ξεχωριστά αρχεία σε μορφή Tiff, τα οποία θα έχουν προκύψει από σάρωση σε κατάλληλη ανάλυση ανάλογα με το επιθυμητό μέγεθος εκτύπωσης.

Οι εικόνες σε τόνους του γκρι πρέπει να σαρώνονται με ανάλυση 300 dpi και οι έγχρωμες με ανάλυση 800 dpi.

Τέλος, εξαιτίας της νέας μορφής και του επανασχεδιασμού του περιοδικού, τα κείμενα θα πρέπει να κυμαίνονται από 500-1500 λέξεις.

